

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Kultuurhariduse osakond

Kunstide ja tehnoloogia õpetaja õppekava

Krista Zimm

**TRÜKITEHNIKATE ÕPETAMINE PÕHIKOOLI II JA III ASTME
KUNSTITUNDIDES JA DIGITAALNE ÕPPEMATERJAL
KUNSTIÕPETAJATELE**

Magistritöö

Juhendaja: Piret Viirpalu, MA

Kaitsmisele lubatud

(juhendaja allkiri)

Viljandi 2018

SISUKORD

SISSEJUHATUS	4
1. TRÜKITEHNIKAD	6
1.1. Trükitehnikaalased mõisted	6
1.2. Trükitehnikate tutvustus	8
1.3. Ülevaade trükitehnikate ajaloost ja tänapäevast	12
1.3.1. Ülevaade trükitehnikate ajaloost ja tänapäevast Eestis	17
2. TRÜKITEHNIKATE ÕPETAMINE	21
2.1. Trükitehnikate õpetamise olulisus.....	21
2.2. Trükitehnikad põhikooli riiklikus õppekavas	23
2.2.1. Lõiming teiste ainevaldkondadega.....	25
2.3. Võimalused trükitehnikate praktiseerimiseks kunstitundides	26
2.3.1. Alternatiivsed vahendid ja materjalid	27
2.3.2. Käepäraste vahenditega tehtavad trükitehnikad	28
2.4. Varasemad uurimused	31
3. TRÜKITEHNIKATE ÕPETAMISE HETKESEIS.....	33
3.1. Metoodika	33
3.2. Tulemused	34
3.2.1. Vastanute taustandmed.....	34
3.2.2. Trükitehnikate õpetamise vajalikkus.....	35
3.2.3. Kunstiõpetajate kogemused trükitehnikate õpetamisel	37
3.3.3. Kunstiõpetajate vajadused ja soovid õppematerjalile	41
3.3. Arutelu ja analüüs.....	43
4. ÕPPEMATERJALI KOOSTAMINE	45
4.1. Olemasolev õppematerjal	45
4.2. Õppematerjali koostamise protseduur ja kirjeldus	46
4.2.1. Õppeülesanded	47
5. ÕPETAJATE TAGASISIDE ÕPPEMATERJALILE.....	48
5.1. Metoodika	48

5.2. Tulemused	49
5.2.1. Õppeülesannete testimise tulemused.....	51
5.3. Järeldused	54
KOKKUVÕTE.....	56
KASUTATUD KIRJANDUS	58
LISAD	62
Lisa 1. Küsimustik trükitehnikate õpetamise kohta põhikooli kunstitundides.....	62
Lisa 2. Õppeülesanded	66
Õppeülesanne „Loomad ühiskonnas“	66
Õppeülesanne „Silm“	68
Õppeülesanne „Raamatu järjehoidja“	69
Õppeülesanne „Tempelmaastik“	71
Õppeülesanne „Illustratsioon lemmikraamatule“	73
Õppeülesanne „Autoportree“	74
Lisa 3. Tagasiside küsimustik trükitehnikate õppematerjali kohta	76
SUMMARY	79
LIHTLITSENTS.....	81

SISSEJUHATUS

Põhikooli riiklik õppekava toob kunstiõpetuse õppe- ja kasvatuseesmärkide seas esile, et põhikooli lõpuks õpib õpilane tundma visuaalsete kunstide väljendusvahendeid ning suudab luua erinevaid kunstitöid, rakendades õpitud teadmisi ja oskusi. Samuti tuuakse eesmärgidena välja, et põhikooli lõpuks õpilane eksperimenteerib mõtete, mõistete, vahendite, materjalide ja tehnikatega. (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Trükitehnikad kui visuaalse kunsti väljendusvahend on oma rikkaliku ja mitmekesise tehnikate arsenaliga eksperimenteerimist soodustav kunstiliik, mis kuulub võrdväärseks koos maalikunsti ja skulptuuriga visuaalsete kunstide hulka.

Lähtudes töö autori kogemustest ja nähtust õpetajakoolituse vaatlus- ja põhipraktikal kahe aasta vältel, väidab töö autor, et trükitehnikad ei saa kunstitundides võrdväärset tähelepanu ülejäänud kunstiliikidega.

Töö autor leiab, et traditsiooniliste trükitehnikate õpetamise osatähtsust visuaalsete kunstide seas on vaja suurendada, et põhikooli lõpetajal oleks teadmine ja kogemus trükitehnikatest kui ühest paljudest loomingulistest väljendusvahenditest ning, et õpilane mõistaks tehnikate protsessi, kui vaatab trükitehnikates tehtud kunstiteoseid nii ajaloolisest kui tänapäevasest kontekstist lähtudes. Autori mõtet kinnitab ka põhikooli riikliku õppekava kunstiõpetuse õppe- ja kasvatuseesmärk, et põhikooli lõpuks õpilane õpib tundma ja väärtustama nii mineviku kunstipärandit kui ka nüüdisaegset kunsti (PRÕK, Lisa 6, 2011).

Tuginedes eelnevalt väljatoodule on magistr töö **uurimisprobleem** traditsiooniliste trükitehnikate vähene praktiseerimine põhikooli II ja III astme kunstitundides. Uurimisprobleemist lähtuvalt on töö **eesmärgiks** välja selgitada tegelik hetkeseis trükitehnikate õpetamises põhikooli II ja III astme kunstitundides ja pakkuda kunstiõpetajatele nende soovide ja vajadustest lähtuvalt trükitehnikaid koondav õppematerjal koos õppeülesannetega.

Uurimisküsimused, millele tahetakse magistritöös vastuseid saada on järgmised:

- 1) Kui vajalikuks peavad kunstiõpetajad trükitehnikate õpetamist põhikooli kunstitundides?
- 2) Millised on kunstiõpetajate kogemused trükitehnikate õpetamisel?
- 3) Milliseid takistusi on kunstiõpetajatel trükitehnikate õpetamisel ette tulnud?
- 4) Kas ja mida soovivad kunstiõpetajad trükitehnikaid ja õppeülesandeid koondavast õppematerjalist?

Uurimisküsimustele vastuste leidmisel saab esialgse pildi trükitehnikate õpetamise hetkeseisust põhikooli kunstitundides ning õpetajate soovidest ja vajadustest lähtuvalt on võimalik luua eesmärgipärane trükitehnikaid koondav õppematerjal. Selleks, et õppematerjal oleks õpetajatele lihtsasti ligipääsetav, luuakse õppematerjal digitaalsena.

Käesolev loov-praktiline magistritöö koosneb viiest peatükist. Esimeses peatükis defineeritakse trükitehnikaalased mõisted, tutvustatakse tehnikaid ning antakse ülevaade trükitehnikate ajaloost ja tänapäevast. Teine peatükk käsitleb trükitehnikate õpetamist kunstitundides, peatudes trükitehnikate olulisusele, osatähtsusele põhikooli riiklikus õppekavas ning annab erinevaid võimalusi trükitehnikate praktiseerimiseks käepäraste vahenditega. Kolmandas peatükis tuuakse välja empiirilise uurimuse metoodika ning tulemused koos analüüsiga. Neljas peatükk annab ülevaate koostatud õppematerjalist ning viies peatükk toob välja praktiseerivate õpetajate tagasiside valminud õppematerjalile ja õppeülesannetele.

Töö ainulaadsus ja uudsus väljendub selles, et varem ei ole kaardistatud trükitehnikate õpetamise hetkeseisu Eesti põhikooli kunstitundides. Samuti pole varem koostatud trükitehnikate ajalugu ja kõiki peamisi trükitehnikaid hõlmavat digitaalset õppematerjali koos videomaterjali ja õppeülesannetega.

1. TRÜKITEHNIKAD

Käesolevas peatükis seletatakse lahti tähtsamad trükitehnikaalased mõisted ja tutvustatakse peamisi traditsioonilisi trükitehnikaid. Antakse ülevaade trükitehnikate ajaloost ja tänapäevast nii maailmas üldisemalt kui ka Eestis.

1.1. Trükitehnikaalased mõisted

Trükitehnikatega seostuvate mõistete amplituud on lai, hõlmates enda alla sõnu nagu trükikunst, graafika kui ka graafiline disain. Järgnevalt on välja toodud nende mõistete tähendused ja seletatud lahti sõnade omavahelised erinevused.

Trükikunst on trükise kunstilise taseme ja atraktiivsuse tagamine trükitehniliste vahenditega. Siia kuuluvad trükikirja valik, trükilao suuruse ja selle proportsioonide määramine paberilehe suhtes, illustatsioonide ja teksti vahekord, paberi valik, trükise suurus, värv jne. (Kunstileksikon 2001 *sub* **trükikunst**) Trükikunsti definitsiooni mõistmiseks on vaja teada ka sõna „trükis“ tähendust. **Trükis** on trükitehniliste vahenditega valmistatud toode (*ibid.*, *sub* **trükis**).

Seega saab trükikunstist rääkida pigem raamatute ja muude trükiste, kuid mitte kunstiteoste loomisest trükitehnikate kontekstis.

Töö autorile on ette tulnud ka seda, et graafika mõiste all mõeldakse graafilist disaini. Kunstileksikoni järgi on **graafiline disain** ehk **tarbograafika** teose või objekti graafiline kujundus. Mõiste „tarbograafika“ hõlmab algses tähenduses raamatukunsti, reklaamgraafikat (plakat, poster) ning tarbetrükiseid (rahatähed). (*ibid.*, *sub* **graafiline disain**)

Trükitehnikate sünonüümiks on graafika, ent kuna graafika omab laiaulatuslikku tähendust, on töö autor eelistanud kasutada sõna „trükitehnikad“ oma konkreetsema

tähtsuse pärast. Graafika mitmetähtsuse kohta saab ülevaate kahest allpool toodud mõistest.

Graafika on üks kujutava kunsti põhilisike, mille peamised väljendusvahendid on joon ja põhimõtteliselt must-valge pind; levinud on ka värvigraafika. Trükkimenetluse järgi jaguneb graafika sügav-, lame- ja kõrgtrükkiks. Graafika alaliigid on: illustratsioon, kirjakunst, tarbograafika, plakat, karikatuur, vabagraafika, arvutigraafika, graafiline disain. Graafika alla arvatakse ka mittepalljundatav pliiatsi-, söe- ja tušijoonistus, mõningates käsitlustes ka akvarell. (*ibid.*, sub **graafika**)

Laiemas mõistes kuulub **graafika** alla igasugune trükitud pildikunst, illustratsioonid, plakatid, etiketid jne. Sageli nimetatakse graafikaks ka joonistust, kuigi seda tuleks õieti lugeda omaette kunstiharuks. Graafika all kitsamas mõttes mõistame palljundatud pilti, mille trükivorm on valmistatud kunstniku käega, mitte tööstuslik-mehaanilise menetlusega (fototsinkograafia, rastersügavtrükk, ofsett jne). Niisugust graafikat nimetatakse ka **estambiks**. (Okas & Kangilaski 1965, lk 5)

Okase ja Kangilaski definitsiooni arvesse võttes ei ole käesolevasse magistratöösse kaasatud digitaalvahenditega tehtavaid trükkitehnikaid. Siinkohal on vajalik välja tuua ka trükkitehnikate definitsioon. Kunstileksikoni järgi on **trükkitehnikad** menetlused tekstide ja kujutiste palljundamiseks trükivormi abil. Eristatakse kõrgtrükki, sügavtrükki ja lametrükki (Kunstileksikon 2001 sub **trükkitehnikad**).

Sarnaselt teistele kujutava kunsti liikidele hõlmab ka trükkitehnikate kirju maailm vaid sellele maailmale omaseid spetsiifilisi mõisteid. Siinkohal on väljatoodud neist olulisemad.

Trükkplaadile ehk alusele, millele kujutis söövitamise, uurendamise, kraapimise vms viisil tehakse, nõuab, et töövahenditena kasutataks erinevaid nõelu, nugasid, uuritsaid jms. Kunstileksikon toob trükkplaadi sünonüümina välja sõna „**matriits**“, mis on vajutusvorm trükinduses ehk trükilaolt pehmesse materjali pressitud jäljend. (*ibid.*, sub **matriits**) Trükkimisel kasutatakse trükivärve, mida kantakse trükkplaadile valtsi abil ja töö trükkimiseks kasutatakse kornilise tekstuuriga pabereid.

Trükipress on masin, mille abil kantakse trükivärv vormilt trükitavale materjalile. Kasutatakse kolme tüüpi trükipresse: tiigelpress – paber surutakse liikuva seadeldise (tiigel) abil vastu trükivormi (taaler); silinder- ehk kiirpress – tasapinnaline trükivorm taaler liigub edasi-tagasi, üle selle rulluv silinder surub paberi vastu trükivormi; rotatsioonpress – silindriline trükivorm ja survesilinder pöörlevad vastamisi ning paber liigub nende vahelt läbi. Tiigelpresse kasutatakse kõrgtrükimeetodi puhul. Kiirpresse rakendatakse kõrgtrüki, litograafia ja siidtrüki puhul. Rotatsioonpresse kasutatakse ofset-, kõrg- ja sügavtrüki puhul. (*ibid.*, sub **trükipress**)

Valminud tööde kohta öeldakse tõmmis. Kunstileksikoni järgi on **tõmmis** ehk **estamp** ehk **äratõmme** graafiliselt töödeldud plaadilt paberile vms materjalile tehtud jäljend, ka graafiline leht (*ibid.*, sub tõmmis). Trükiplaadil olev kujutis kandub pärast trükkimist paberile peegelpildis. Oluline on teada, et kõik ühelt trükiplaadilt saadud tõmmised on originaali väärtusega (Nurk 1962, lk 3).

Tõmmised signeeritakse hariliku pliiatsiga järgmiselt: „Töö pealkiri, tehnika, tiraaž, allkiri, aastaarv“, kusjuures signeerimise puhul on kõige olulisem kunstniku allkiri ja tiraažiandmed, sest iga graafilise lehe omandaja on õigustatud teadma, mitu tõmmist käesolevast teosest liikvel on. Pärast tiraaži trükkimist paneb kunstnik trükiplaadi arhiivi või muudab kasutamiskõlbmatuks. (Okas & Kangilaski 1965, lk 93)

1.2. Trükitehnikate tutvustus

Trükitehnikad jagatakse kolme suurde rühma – kõrgtrükk, lametrükk ja sügavtrükk. Esmalt antakse ülevaade kõrgtrükitehnikatest ning seejärel lame- ja sügavtrükitehnikatest. Töö autor on teinud valiku lahti seletada vaid ajalooliselt kõige tähtsamad trükitehnikad.

Kõrgtrükk on estampgraafikas kasutatav trükimenetlus, mille puhul kujutis saadakse mehaaniliselt uurendatud plaadilt, kusjuures jäljendi jätab plaadi uurendamata ehk kõrgem osa. Kõrgtrükitehnikate alla kuuluvad puulõige, puugravüür, linoollõige, tinalõige, plastikaatlõige ja kõrgtrükk sügavtrükiplaadilt. (Kunstileksikon 2001 sub **kõrgtrükk**)

Puulõike puhul lõigatakse kujutis noa ja (õõnes)peitli abil piki süüd pehmemasse puuse (nt. pirni- või pärnapuu) (*ibid.*, sub **puulõige**).

Puulõike tehnikas maalitakse või joonistatakse otse puuplaadi peale ja seejärel uuristatakse üleliigne joonistuse ümbert ära. Reljeefi paksus oleneb soovitud joonistusest: vabad pinnad peab lõikama sügavamale kui peenikesed detailid, et trükkimisel vabale pinnale värv ei ladestuks. (Peterdi 2018a)

Puugravüüri puhul graveeritakse kujutis uuritsate abil süüga risti kõvemast puidust lõigatud otspuuklotsi (Kunstileksikon 2001 sub **puugravüür**).

Puulõike ja puugravüüri ühine nimetaja on **ksülograafia**. Kahe tehnika põhiline erinevus seisneb kujutise töötlemise peensuses. Kuna puulõike puhul kasutatakse nuga ja peitlit, millega on raske peeneid jooni saavutada, siis puugravüüri ristisüüd lõigatud plaat võimaldab palju täpsemat tööd. Sellel juhul saab puud uuritsa abil igas suunas hõlpsasti graveerida ja sealjuures pole eesmärgiks mitte üksik joon nagu puulõike puhul, vaid toonitud pind. Puugravüüri loomisel on oma osa ka materjalil: mida kõvemat puud kasutatakse, seda peenemaid pindu ja viirutusi on võimalik teha. (Nurk 1962, lk 10–11)

Linoollõike tehnika seisneb kujutise lõikamises (harilikult noa või uuritsa abil) linooleumplaati (*ibid.*, sub **linoollõige**). Linooli suhteliselt pehmel ja elastsel pinnal ei ole võimalik peeneid nüansse ja toone saavutada nagu puul, seepärast sobib linool dekoratiivse ja suuremapinnalise kujutise edasiandmiseks (Nurk 1962, lk 15)

Lametrükk on estampgraafikas kasutatav trükimeetod, mille puhul matriitsi trükkivad ja mittetrükkivad osad asetsevad ühel ja samal tasapinnal. Keemilise töötamise tulemusena jääb värv külge ainult matriitsi trükijäljeks töödeldud osadele. Lametrükitehnikad on litograafia, ofsetrükk, valgustrükk. (*ibid.*, sub **lametrükk**)

Pikemalt on lahti seletatud litograafia ja valgustrüki ehk siidrüki mõiste. Lisaks on välja toodud monotüüpia ja diatüüpia tehnika mõiste, mis samuti kuuluvad lametrükitehnikate alla.

Litograafia ehk **kivitrüki** puhul toimub trükkimine keemiliselt töödeldud litokivilt. Paljundatav kujutis joonistatakse suure rasvasisaldusega kriidi, spetsiaalse pliiatsi või tušiga kivi pinnale; söövitamisel jääb joonisega kaetud kivipind happest puutumata ja võtab hiljem märgvaltsimisel trükivärvi külge. Tõmmis saadakse paberile spetsiaalse litopressi abil. (*ibid.*, sub **litograafia**) Kui soovitud arv tõmmised käes, tuleb kujutis teise litokivi, karborundumi ja ohtra veega maha hõõruda kuniks kivi saab sama puhtaks, kui ta algselt oli. (Peterdi 2018a).

Siidtrükk ehk **serigraafia** on trükkimine läbi siid-, metall-, kapron vm võrgust klišee või trafareti; raamile pinguldatud võrgul kaetakse mittetrükkivad osad kihiga, mis värvi läbi ei lase. (*ibid.*, sub **siidtrükk**) Värvi pealekandmiseks kasutatakse raaklit. Trükitakse nii paberile, kangale kui ka puidule.

Monotüüpia ehk **õlivärvitrüki** puhul on maalitakse kujutis õlivärviga klaasplaadile, plastikule või metallplaadile, millest tehakse ainult üks tõmmis (*ibid.*, sub **monotüüpia**). Peamine monotüüpia võlu on see, et pärast trükkimist saavutab tõmmis omapärase heleduse ja õhulisuse, mis on erinev tavapärasest maalist, mis on tehtud otse paberile (Peterdi 2018a).

Diatüüpia on monotüüpia erivorm: aluspind kaetakse tiheda trükivärviga, millele on asetatud õhuke paber või riie, mille peale tehakse joonistus. Surve abil kandub joonistatav motiiv läbi paberi või riide, analoogiliselt kopeerpaberiga. (*ibid.*, sub **diatüüpia**)

Sügavtrükk on estampgraafikas trükimenetlus, mille puhul kujutis saadakse mehaaniliselt või keemiliselt uurendatud plaadilt, kusjuures jäljendi jätavad süvendid, kuhu trükivärv on sisse tampoonitud või pressitud. Keemiliselt töödeldavad sügavtrükitehnikad on akvatinta, ofort, pehmelakk. Mehaanilised sügavtrükitehnikad on vaselõige, kuivnõel, metsotinto, gravüür. (*ibid.*, sub **sügavtrükk**) Sügavtrükis on väga palju võimalusi eksperimenteerimiseks ja mitmesuguste tehnikate liitmiseks (Nurk 1962, lk 16).

Järgnevalt on esitatud keemiliselt tehtavate sügavtrükitehnikate – akvatinta ja ofordi mõisted.

Akvatinta puhul sõelutakse metallplaadile kampoli- või asfaldipulber, mis seejärel sulatatakse. Kohad, mis peavad valgeks jääma, kaetakse happeskindla lakiga ning plaat söövitatakse. Plaadi lakiga katmine ja järk-järgult söövitamine annavad tulemuseks akvatintale iseloomulikud toonivarjundid. Akvatintat rakendatakse ka koos teiste tehnikatega, peamiselt ofordiga. (*ibid.*, sub **akvatinta**)

Ofordi puhul antakse kujutis edasi joontehnikas ja trükitakse sügavtrükimenetlusel. Plaadi pind kaetakse happeskindla lakiga, millele kantakse joonistus ofordinõelaga. Seejärel asetatakse plaat happelahususse, mis söövitab metalli ainult joonise kohalt, kust lakk on eemaldatud. Ofort võimaldab mitmeastmelist söövitust, sealjuures kauem söövitatud jooned on tugevamad ja laiemad. (*ibid.*, sub **ofort**)

Järgnevalt on välja toodud mehaaniliselt tehtavate sügavtrükitehnikate – vasegravüüri, kuivnõela ja metsotinto mõisted.

Vasegravüüri ehk **vaselõike** puhul graveeritakse kujutis uuritsaga vaskplaati ja trükitakse niiskele paberile. (*ibid.*, sub **vasegravüür**) Vaselõikes antakse kujutatav motiiv edasi erineva jämeduse ja tihedusega joonte ning kolmnurksete või rombikujuliste punktide abil. Vaselõikejoont iseloomustab joone peenenemine otstes, sest graveerija surub uuritsa algul õrnalt plaadi pinnale, siis tugevamini ja joont lõpetades taas kergemalt. Muutuv joone paksus eraldab vaselõikejoont ofordijoonest, mis söövitamise tulemusena on ühtlase paksusega. (Nurk 1962, lk 17–18)

Kuivnõela ehk **külmnõela** puhul tõmmatakse jooned plaadile graveerimisnõelaga, mis joone ümber tekitab metallist kraadi (roodi), andes sellega joontele tõmmisel erilise pehmuse ja elavuse. Tehnoloogiliselt üks lihtsamaid trükitehnikaid, sest saab kasutada kõiki materjale, mis võimaldavad kriimustamist. (*ibid.*, sub **kuivnõel**)

Metsotinto puhul muudetakse metallplaadi pind spetsiaalse instrumendiga (kiigeraud) ühtlaselt karedaks ja korniliseks, see annab trükkimisel sügavmusta pinna. Plaadile kantakse joonistus kaabitsa abil, millega töödeldud madalamad ja siledamad pinnad võtavad trükkimisel vähem värvi külge ning annavad tõmmisele heledad, maalilised üleminekud. (*ibid.*, sub **metsotinto**) Tihti on metsotintotehnika ühendatud ofordiga. Algul tehakse plaadile joonofort, seejärel plaat kornitakse ja lõpuks antakse tonaalsus

metsotintotehnika põhimõttel. Seda tehakse peamiselt joonistusliku selguse saavutamiseks. (Okas & Kangilaski, 1965)

1.3. Ülevaade trükitehnikate ajaloost ja tänapäevast

„Graafikakunst on nagu kangas, mille lõimeks läbi sajandite ulatuvad tehnikad ning mille juurde iga põlvkond tuleb oma mustrite ja värvidega, oma koega. See lõim on lõputu, kudesid palju.“ (Hain 2001) Trükitehnikate lõime- ja koerohket kangast harutatakse siinkohal lahti, et anda ülevaade trükitehnikate positsioonist teiste kunstiliikide seas läbi erinevate ajastute.

Kunstitehnikatest kõige kaugemale ajalukku ulatuvad vasegravüüri alged. Graveeringuid on leitud eelajaloolistelt luudelt, kividelt ja koobaste seintelt. Piltide paljundamise tehnikat viljelesid sumerid 3000. aastal e.m.a, kes graveerisid kujundeid ja kiilkirjas pealiskirju kivist silinderpitsatitele. Kui sumerid rullisid pitsatsilindriga üle pehmete savist tahvlite, jättis silinder endast reljeefse jäljendi. Sellel ajal kasutasid sumerid silinderpitsatit samal meetodil, kui tänapäeval kasutatakse trükipressi. (Peterdi 2018b)

Ka puulõike ajalugu ulatub sajandite taha. Puuklotsidelt trükkimine sai alguse Hiinas 9. sajandil ning sealt levis see islamimaade kaudu Läände. Euroopas hakati esimesi puulõiketrükke tegema 13. sajandil, kus esmalt tehti templeid tekstiilile ja esimesed tõmmised paberile tehti alles 14. sajandi teisel poolel pärast seda, kui paber oli Hiina poolt maailmale tutvustatud. Esimesed paberivabrikud asutati 13. sajandi lõpus Itaalias ning 14. sajandil Saksamaal. (Griffiths 1996, lk 16) Itaalias pani paberi tootmisele aluse Fabriano (Peterdi 2018b). Fabriano paberid on ka 21. sajandil graafikute seas väga hinnatud.

Esimesed puulõiked paberil olid mängukaardid, ent esimene dateeritud puulõike on 1418. aastal tehtud „Madonna koos nelja neitsipühakuga aias“. Paljud dokumendid 15. sajandist näitavad, et selgesti oli eristunud teose looja ehk kunstnik tegelikust puulõike lõikajast. Lõikaja ei olnud kunstnik, vaid oli kunstniku teose trükiplaadile kopeerija ja väljalõikaja, sealjuures kogu au läks kunstnikule, mitte lõikajale. (Peterdi 2018b)

Vastupidi oli aga vasegravüüri ja ofordiga, mida algselt tegid kullassepad ja raudrüüde tegijad, kes olid oma ala professionaalsed käsitöömeistrid. Kuna nad olid ka kujutise loojad, oli kogu protsess, erinevalt puulõike omast, kontrollitud kunstniku enda poolt. (*ibid.*)

Kui puulõike oli 1480. aastate kunstimaastikul vähetähtis, siis taas elustus see vaid kümnend hiljem tänu raamatukaubandusele. Esimesed trükitud raamatud olid harva illustreeritud, ent kirjastajad avastasid õige pea, et illustreeritud raamatutel on turgu. Erinevalt vasegravüürist, kus pidi illustratsioonide tegemiseks kasutama mitut trükipressi, oli just puulõike tehnika raamatute illustreerimiseks ainuõige meetod, kuna neid sai trükkida sama trükipressiga ja samal ajal koos tekstiga. (Griffiths 1996, lk 18)

Selleks ajaks oli ka Johannes Gutenberg (u 1400–1468) leiutanud 1439. aastal tinalaoga trükipressi. See leiutis tegi trükitehnikad veelgi rohkem kaubanduslikuks, kuna trükipressi hakati kasutama eelkõige usuliste tekstide levitamiseks, tehes seda nii kirjaoskajate kui kirjaoskamata seas, üheskoos pildi ja tekstiga. (Lawton 2007)

16. sajandil kerkis teiste kunstnike seas esile Albrecht Dürer (1471–1528), kes on tänini üks läbi aegade suurimaid meistreid kunstiajaloos. Kunstnikuna oli tal tohutu suur kujutlusvõime, tehnikuna tõstis ta vasegravüüri kõrgustesse, kuhu keegi pärast teda pole suutnud enam jõuda. Dürerile meeldis eksperimenteerida ka puulõike, ofordi ja kuivnõelaga ning tema tõmmised kujutasid enamasti religiooni, ajalugu, mütoloogiat ja folkloori. (Peterdi 2018b)

Sellele ajale iseloomulikult ei lõikanud Dürer enda puulõikeid ise, vaid õpetas oma puulõigete lõikajaid kopeerima oma joonistuse igat joont ja sellega realiseeris ta oma kujutisi palju detailrikkamalt ja keerukamalt kui arvati puulõikes olevat võimalik. (Griffiths 1996, lk 18)

16. sajandi teisel poolel hoogustus trükitehnikate levik eelkõige reprodutseerimise näol ning seetõttu oli tööde kvantiteet tähtsam kui kvaliteet. Kuna 16. sajand oli reisimise, avastuste ja religioossete murrangute ajastu algus, kasvas nõudlus maakaartide, religioossete piltide, illustratsioonide ja portreede järgi. (Peterdi 2018b)

Trükitehnikate viljelemine oli renessansiajal füüsiliselt koormav ja intensiivne töö. Selle aja traditsioon pidas trükitehnikaid vaid mehaaniliselt tehtavateks reproduktsioonideks ja seepärast ei väärinud trükitehnikad samasugust analüüsi või teooriat, mis teistele kunstiliikidele osaks sai. (Goldstein 2008, lk 373)

Kuna pikalt oli trükitehnikate ainsaks mõtteks olnud maaliteoste kopeerimine reprodutseerimise näol, hakkas esimesena trükitehnikate tähtsust teiste kunstiliikide seas suurendama kunstnik Abraham Bosse (1604–1676). Tema tegi ka esimese trükitehnikaalase uurimuse 1645. aastal. Uurimuses käsitleti sügavtrükitehnikaid, tuues päevavalgele tehnilisi saladusi, mida sellel ajal vaid meistrid õpisellidele edasi andsid. Bosse erines selleaegsetest teoreetikutest seetõttu, et käsitles trükitehnikaid võrdväärsena joonistamise ja maalimise kõrval. Bosse teooria oli varajane katse mitte ainult tõsta trükitehnikate staatust, aga ka kindlustada sellele koht joonistamise ja maalimise kõrval. (Goldstein 2008, lk 373)

17. sajand tõi endaga ka kõigi aegade parimaks graafikuks ja maalikunstnikuks peetava Rembrandt van Rijni (1606–1669). Tema loomulik ja lihtne lähenemine kujutatavale, olgu see maastik, portree või figuraalne kompositsioon, tema fastsineeriv heleda-tumeda käsitus, tõsine ja sügav suhtumine ainekku, vaba ja meisterlik nõelakulg – need tema loomingu iseloomulikud jooned on olnud sajandite kestel paljudele graafikutele eeskujuks ja enamasti jäänud saavutamatuks. Tema kunsti saladus peitub mitte ainult talendi suuruses, vaid ka selles, et ta oskas välja tuua ja kõlama panna ofordis kui tehnikas eneses peituvad võimalused. Ta ei püüdnud matkida vasegravüüri, nagu tegid veel paljud tema kaasaegsed, vaid käsitas nõela kui täiesti iseseisvat kunstirelva. (Okas & Kangilaski 1965, lk 53)

18. sajandil leiutas Thomas Bewick (1753–1828) puugravüüri, mis võimaldas peenemat joonekäsitlust ja suuremat tiraaži kui puulõike puhul. Bewick tegi võluvaid puugravüüre lindudest, loomadest ja elust maal. Lisaks hakkas ta esimesena kasutama tonaalsust oma puuplokkide tasandite kõrgusi muutes. (Peterdi 2018b)

Lisaks Rembrandtile oli ka Francisco de Goya (1746–1828) suurmeister erinevates trükitehnikates. Goya on tuntud kui esimene kunstnik, kes kujutas sõda ilma aupaiste ja eesmärgita, selle asemel keskendus ta oma töödes hoopis õudustele, mida tsiviilisikud

pidid sõja tõttu kannatama. (Caplow 2009, lk 13) Goya on neid kannatusi kujutanud neljas orfortidest koosnevat seerias. Esimene seeria kandis nimetust „Kapriisid“ (1799), mis koosnes 80 tõmmisest, kujutades kõiki eluetappe. 1810. aastal alustas Goya 82 trükiplaadist koosneva seeriaga, mille nimeks sai „Sõjakoledused“. See oli taas tugevaks visuaalseks protestiks sõja brutaalsuse vastu. Pärast seda lõi ta seeria „Härjavõitlus“ (1815–1816) ning viimane seeria kandis pealkirja „Absurdsused“ (1816–1824), mis koosnes 22 tõmmisest, kujutades salvavalt inimese narrust. Tehniliselt on Goya ofordid lihtsad ja otsekohesed. Tavaliselt kombineeris ta oforti akvatintaga. (Peterdi 2018b)

Väga erinevas stiilis tehti trükitehnikaid, eelkõige puulõikeid, Jaapanis, kus 17. sajandil pandi alus uuele kunstisuunale nimega ukiyo-e. Ukiyo-e kunstnike puulõiked hõljuvast maailmast kujutasid igapäevaelu, mis oli aga suureks kontrastiks sealsete klassikaliste traditsioonide seas. Ukiyo-e tööd on üdini stiliseeritud ja läbinisti liigsest puhastatud. Selleaja kultuurne Jaapan oli neist töödest šokeeritud, pidades teoseid vulgaarseteks. (*ibid.*)

Kõige tuntum Jaapani meister puulõike alal oli Katsushika Hokusai (1760–1849), kes oli äärmiselt produktiivne kunstnik, tehes elu jooksul ligikaudu 35 000 joonistust ja tõmmist. Hokusai sai enda teostele ainekse peamiselt ajaloost, mütoloogiast, loomadest ja maastikest, kuid ka Jaapani elust ja kultuurist üldiselt. Jaapani kunstnikest on just tema töödel Euroopa kunstnikele kõige suurem mõju olnud. (*ibid.*)

Kuni 19. sajandini olid Jaapani puulõiked Euroopale tundmatud, ent tänu Jaapani kaubandussuhete avanemisele Läände, sattusid mõned Jaapani puulõikes tehtud tõmmised ka noorte Pariisi kunstnike kätte. Jaapani puulõigete lihtsad värvid ja tasapinnalisus tundusid Lääne kunstnikele uudsena. Nii Paul Gauguini (1848–1903) kui ka Henri de Toulouse-Lautreci (1864–1901) töödele olid Jaapani puulõiked suureks eeskujuks. (*ibid.*)

Kuigi impressionistid olid huvitatud valguse kujutamisest värvide teel, tegid mitmed maalikunstnikud katsetusi peamiselt trükitehnikatega must-valgetes toonides, teiste seas tegi oforte ja monotüüpiaid Edgar Degas (1834–1917). Samuti katsetasid trükitehnikatega Edouard Manet (1832–1883) ja Camille Pissarro (1830–1903). (*ibid.*)

19. sajandil katsetati palju ka litograafia tehnikaga, mille leiutas näitekirjanik Alois Senefelder (1771–1834) aastal 1796. Tehnika leiutas Senefelder kogemata, nimelt soovis ta

avaldata oma näidendeid, kuid ei saanud oma näidendite graveerimist graveerijate poolt endale materiaalselt lubada. Seega püüdis ta ise hakata vasest trükiplaate graveerima, kuid tema katsetused ei olnud väga edukad. Ühel päeval kirjutas Senefelder rasvase kriidiga Bavaaria lubjakivile märkmeid, tulles seejärel mõttele, et kui ta söövitab joonistuse kõrvalt üleliigse ära, siis joonistus jääb reljeefseks. Kaks aastat eksperimenteerimist viis lõpuks tasapinnalise litograafia avastamiseni. (Setia & Bhutia 2018)

Litograafia näol jõudis reprodutseerimistehnika põhimõtteliselt uuele astmele. See oli palju tõhusam menetlus, mis eristas joonistuse kandmist kivile tema uuristamisest puuplokki või söövitamisest vaskplaati. See andis trükitehnikatele esmakordselt võimaluse tuua oma tooteid turule mitte ainult massiliselt, nagu varem, vaid iga päev uuel kujul. Litograafia andis trükitehnikatele võime argipäeva illustratiivseks saatmiseks, kuid niipea kui litograafia hakkas trükiga sammu pidama, ületas seda juba mõni aastakümne pärast kivitrüki leiutamist fotograafia. (Walter 2010, lk 114)

Esimese Maailmasõja ajal kasutasid Saksamaa kunstnikud eesotsas Käthe Kollwitz (1867–1945), Otto Dixi (1891–1969) ja George Grosziga (1893–1959) enda tõmmiseid selleks, et rünnata sõjast tingitud ebaõiglust ja vaesust. Kollwitzi puulõiked ja litograafiad näitavad inimese kannatust ennenägematutel viisidel. Eelkõige keskendus ta inimeste emotsioonidele, kujutades nälginuid ja haigeid alamklassi sakslasi, eriti naisi ja lapsi Berliini slummides. Samuti kujutas ta nende elanike kurbust, kes kaotasid sõjas enda isa, abikaasa või lapsed. (Caplow 2009, lk 14) Otto Dixi tööd aga sarnanevad oma metsiku jõu poolest Goya töödele. Sarnaselt Goyale, näitas Dix sõja hävitustööd ilma igasuguse kangelaslikkusest. Tema kujutised kõdunevatest laipadest on luupainajalikud ja tõstavad esile kaevikusõja karmi reaalsust ja selle mõjusid. (*ibid.*, lk 15)

20. sajandil hoogustus uute stiilide, suundade ja tehnikate katsetamine. Sajandi kõige suurem kuju Pablo Picasso (1881–1973) katsetas lisaks teistele kunstiliikidele ka erinevate trükitehnikatega. Picasso tegi kokku üle 1000 tõmmise, kuhu kuulusid nii ofordid, kuivnõelad, puulõiked, litograafiad kui ka linoollõiked. Trükitehnikatega katsetasid aga ka mitmeid teised nimekad kunstnikud nagu George Braque (1882–1963), Henri Matisse (1869–1954), Joan Miró (1893–1983) ja Max Ernst (1891–1976). (Peterdi 2018b)

Kuigi trükitehnikad on ajaloo vältel olnud harva kunstnike põhifookuses, jäädes teisejärguliseks maalimisele ja skulptuurile, muutus see 1960.–1970. aastatel trükistuudiotekasvamisega. See areng julgustas kunstnikke avastama trükitehnikate potentsiaali, asetades trükitehnikad esmakordselt skulptuuri ja maali kõrvale kui ühe peamistest väljendusvahenditest. (Saunders & Miles 2016)

Traditsioonilised trükitehnikad nagu puulõige, litograafia, siidtrükk ja sügavtrükk on täie elujõu juures ka 21. sajandil. Kunstnikud, keda on peetud viimaste kümnendite parimateks graafikuteks jätkavad oma teoste tegemist eelistatud trükitehnikates. Näiteks Georg Baselitz (snd 1938) linooli- ja puulõike tehnikas, Kiki Smith (snd 1954) sügavtrükitehnikates ja Jasper Johns (snd 1930) litograafias. (Suzuki 2011, lk 7–8)

Anne Lõugas on öelnud, et graafiline leht kui kunstimeos võib väljuda printerist või olla hoopis mahuline (2001). Ka Saunders ja Miles kirjeldavad tänapäeva vallutamist trükitehnikate poolt järgmiselt: trükitehnikad haaravad enda alla kõike, alates šablooniga tehtud grafitist kuni muuseumide sponsoreeritud plakatiteni, laserkiirtega kaunistatud kookideni, trükitud MDF põrandateni ning tapeetide ja installatsioonide sisustuseneni välja. Trükitehnikate maailm hõlmab nii meistriteoseid kui masstoodangut, nii hindamatut kui tasuta saadut, olles tähtsaks lüliks eliidi ja igapäevaelu vahel. (2016)

Ka erinevatel biennaalidel, näitustel ja kunstiüritustel on trükitehnikad kindlustanud endale koha. Suurimal kaasaja kunsti näitusel Documenta 13 2012. aastal, esines Mark Dion (snd 1961) installatsiooniga „Xylotek“, mis koosnes 1700. aastast pärit graveeritud puidust raamatutest, mis olid asetatud vitriinile. Samuti oli Documental esindatud Toril Johannessen (snd 1978) siidtrüki seeriaga. (Pettersen 2017, lk 26)

1.3.1. Ülevaade trükitehnikate ajaloost ja tänapäevast Eestis

Trükitud raamat, mida ehtis majuskel või vahele köidetud sügavtrükileht, levis Eestis samaaegselt nagu mujal Euroopas – 16. sajandil. Ka barokiajal, 17.–18. sajandil, seostus trükitehnikate areng Eestis eelkõige raamatuga; trükiste arv kasvas kiiresti. Reeglina kujundasid iga raamatut päisliistud ja vinjetid, aga leidis ka eksliibriseid. (Lõugas 2001)

Luterlik, emakeelset jumalasõna vahendav kirik ning rahvakoolide võrk Eestis andsid laialdase lugemisoskuse ning ühes sellega tõukasid tagant ka raamatukunsti arengut. Aleksander I ajal algas eesti trükitehnikate ajaloos uus ajajärk Tartu Ülikooli ja selle juurde joonistuskooli rajamisega. (*ibid.*)

Tartu kujunes 19. sajandi I poolel regiooni oluliseks kunstikeskuseks just graafika alal. Ülikooli joonistuskooli õpetus haaras sügavtrükitehnikaid, litograafiatöökoda ja ksülograafia-ateljeed. Uude etappi astus eesti graafika rahvuslike kunstikoolide rajamisega. 1914. aastal asutatud Riigi Kunsttööstuskool seadis muu rakenduskunsti kõrval eesmärgiks ka tarbograafika arendamise. Noor Eesti Vabariik vajas rahatahtede, markide ja raamatute professionaalseid kujundajaid ning selle vajaduse Riigi Kunsttööstuskool ka kattis. (*ibid.*)

Graafikamapid ehk -albumid olid lühiajaliseks, ent huvitavaks modernistlikuks peatükiks eesti graafika ajaloos. Kunstnikud nagu Paul Burman (1888–1934), Ado Vabbe (1892–1961) ja Peet Aren (1889–1970) tegid oma mapi linoollõike tehnikas. Paljundusprintsip ja lihtne tehnika vähenõudlikul paberil võimaldasid noortele kunstnikele oma futuristlike ja kubistlike (aga ka dekoratiivsete) ideede läbitöötamist otsekui omalaadses loomingulises laboratooriumis. Kahjuks ei olnud eesti publik estampgraafika hindamiseks ja omandamiseks veel küps ning kurioosumina kasutati hulk graafilisi lehti pakkepaberiks. (*ibid.*)

1920ndatel tegutses Dresdeni ja Pariisi kunstielus aktiivselt kõigi aegade parim Eesti graafik Eduard Wiiralt (1898–1954). Wiiralti loomingu mitmekülsus on ületamatu nii sisuliselt kui ka tehniliselt. Selles kajastuvad kõikvõimalikud inimlikud kogemused, meeolud ja ideed, oma aja kohta skandaalselt avameelsest erootikast ühiskonnakriitikani ja eksistentsiaalse traagikani, aga ka usulised tunded ja lihtsalt rõõm nähtavast maailmast. Wiiralt oli virtuoos ja väsimatu, üliviljakas töömees kõigis graafikatehnikates. Kuigi ta illustreeris arvukalt raamatuid, pani just tema aluse vabagraafika eluõigusele ja tähtsusele eesti kunstis. (Helme & Kangilaski 1999, lk 97)

1940ndatel tabas graafikakunsti suur langus. Eriti sügavtrükitehnikaid peeti formalismikahtlasteks ja tunnustatud oli ainult joonistuslikkust võimaldav litograafia, osalt ka puugravüür. Vabagraafika peaaegu hääbus ning graafikud said tööd ja leiba peamiselt

raamatute illustreerimisest, ent ka selles valitses kuiv, hallide toonidega joonistatud naturalistlik olustikukujutus. (*ibid.*, lk 130–131)

Sõjajärgsetel aastatel tuli eesti kultuuril kohaneda uute oludega ning eelkõige ellu jääda – ning just siis saavutas eesti graafika kunstielus novaatori rolli. Sellal kui trükigraafika allus suhteliselt vähem (võrreldes skulptuuri ja maaliga) ühiskonnas valitsevatele hierarhiatele, saavutas ta tänu paljundusprintsibile uute ideede levitaja asendi. Kunstnike nagu Herald Eelma (snd 1934), Peeter Ulas (1934–2008), Vive Tolli (snd 1928) ja Evi Tihemets (snd 1932) jaoks oli rahvuslikkus selleks tuumaks, mida tuli rõhutada ja samaaegselt looritada kaalutletud esteetilise vormiga. Püüti jälgida Lääne-Euroopa kunsti arenguid ja neid oma teostes vahendada, hoolimata poliitilisest tsensuurist. Näiteks Tõnis Vint (snd 1942) suutis oma mõttekaaslastega luua eesti graafikas täiesti uue situatsiooni iidsete märgisüsteemide visuaalse mõju teadliku rakendamisega ning erootika avameelse lülitamisega oma töödesse. Tema vaateid kunstniku aususest ja õigusest oma individuaalsusele jagasid poeetilise kujundisüsteemiga graafikud Marju Mutsu (1941–1980) ning Silvi Liiva (snd 1941). (Lõugas 2001)

1960ndatel muutus üldistatud ekspressiivne kujund graafikas, eelkõige puu- ja linoollõiketehnikas, aktuaalseks. Võrreldes teiste kunstiliikidega tuli just graafikas ilmsiks vahetõrgete muutumine ettekujutatud või -kirjutatud harmoonilise ja hästikorraldatud maailma kahjuks. See, mida klišeedena varemalt pidevalt eeskujuks seati, ei omanud kunstnike silmis mingit väärtust. Graafika eelistas assotsiatiivsust ja valikute tegemisel ei räägitud ilust, vaid väljendusrikkusest, jõust, mis ei peitunud pisidetallide võlus, vaid pigem jõhkras tahumatuses. (Helme & Kangilaski 1999, lk 148–149)

Eesti graafika stabiilne areng viis välja Tallinna graafikatriennaali asutamiseni 1968. aastal (Lõugas 2001). Instrumentaalsete suundumuste, uute nimede ja tuntud tegijate kõrval oli graafikatriennaal 1970ndatel ja 1980ndatel vaieldamatult üks olulisi allikaid, mille abil ja ümber (lähi)kunstiajalugu konstrueeriti. Triennaalile jõudmise alus oli novaatorlus (uudsed tehnilised võtted), kuid ka oma kunstivaldkonna traditsiooni jätkamine, oma maa näo säilitamine ning selle ühildamine looja isikupäraga. (Varblane 2018) Helme ja Kangilaski toovad välja, et graafikatriennaali peaesmärk on ühelt poolt hoida elus graafika kui spetsiifilise tehnika traditsiooni ning teiselt poolt näha graafika võimalusi ja arenguid tänapäeva kunstisituatsioonis (1999, lk 275).

1980ndatel aastatel esitati väljakutse eesti graafika traditsioonidele. Prestiizset tehnikat hindav ning valge lehepinna ja tundliku joone ees aukartust tundev graafika asendus suureformaadilise värvilise graafikaga, kus oli valdav ühe peamise kujundi rõhutamine. Sellele kujundile anti tähendusi, mille päritolu ei olnud põhjamaisest traditsioonist. Müütilise sisuga töid tegid teiste seas Eve Kask (snd 1958) ja Urmas Viik (snd 1961). (*ibid.*, 1999, lk 238)

Kunstnik Andres Tali (snd 1959) looming oli aga otsustavalt teistsugune kui eelnimetatud kunstnikel. Talil ei olnud vaja astuda üle müüdimaaailma läve, et jutustada asjade ja protsesside olemusest, nende eksistentsist ja ringkäigust ajas ja ruumis. Kunstnik kasutas traditsioonilisi tumeda-heleda vahekordi, lisas tekste, mille dešifreerimine vaatajale üle jõu käis, kuid mis samas meenutasid mingeid ammuseid kohustusi või teadmisi. (*ibid.*, lk 240)

Eestis on ka tänasel päeval traditsiooniliste trükitehnikate viljelemine jätkuvalt päevakohane, seda kinnitavad graafikatriennaalide jätkuv populaarsus, erinevates trükitehnikates tehtud teoste näitustel figureerimine ning ka Trüki- ja Paberimuuseumi edukus.

Samuti on Müürilehes 2017. aastast alustatud rubriigiga „Uus Eesti graafika“, mille eesmärk on tutvustada nüüdisaegset graafikakunsti (Karro 2017). Rubriigis on tutvustatud Lilli-Krõõt Repnaud (snd 1982), Britta Bennot (snd 1984), Toomas Kuusingut (snd 1976), Kadri Toomi (snd 1984) ja teisi graafikuid, kes oma teostega tänasel kunstimaastikul silma paistavad.

2. TRÜKITEHNIKATE ÕPETAMINE

Käesolevas peatükis käsitletakse trükitehnikate õpetamise olulisust ja võimalikkust põhikooli II ja III astme kunstitundides. Peatükis kirjeldatakse trükitehnikate osatähtsust põhikooli riiklikus õppekavas ja tuuakse välja erinevaid võimalusi trükitehnikate praktiseerimiseks kunstitundides. Samuti antakse ülevaade varasematest uurimustest.

2.1.Trükitehnikate õpetamise olulisus

UNESCO kunstihariduse konverentsi protokollist võib lugeda, et kunstihariduses on kolm dimensiooni, mis aitavad õpilastel kunstialaseid teadmisi omandada. Esiteks tuuakse välja, et õpilased saavad teadmisi kunstist kunstnike ning kunstiõpetajate kaudu. Teiseks aitab teadmiste omandamisele kaasa õpilaste enda kunstiline tegevus ning viimasena tuuakse välja õpilaste iseseisva õppimise olulisus, mis toimub läbi kunsti ja ajaloo omavahelise seostamise. (2006, lk 8) Seega on õpetajatel suur roll õpilastele mitmekesise kunstimaailma tutvustamisel. Eelnevast tuleb välja, et kunstilise tegevuse praktiseerimine kui ka õpitu seostamise kunstiajaloo on oluline kunstialaste teadmiste arendamisel.

Trükitehnikate puhul on töö tegemise protsess sama oluline või vahel isegi olulisem kui tulem ise. Kuna trükitehnikatele on omane mitmeetapilisus ja protsesside tehnilisus, mis on iga trükitehnika puhul ka erinev, on see vastavuses UNESCO konverentsilt väljatooduga, mis kirjutab ette, et kunstivaldkondi tuleks õpilastele tutvustada järk-järgult, tehes seda läbi praktiliste kunstiülesannete ja -katsetuste, mille käigus peaks väärtustama mitte ainult protsessi tulemit, vaid protsessi ennast (*ibid.*, lk 7).

Koolid tagama, et õpilastel oleks võimalus praktiseerida paljude kunstialadega, mille hulka kuuluvad teiste kunstiliikide seas ka trükitehnikad. Väga tähtis on, et koolid, mis on

pühendunud õppekvaliteedi standardite tõstmisele, püüdleksid laia ja tasakaalustatud õppekava poole. (Cox *et al.*, lk 31)

Trükitehnikate olulisuse põhikooli kunstitundides toob välja Linardić, kes on seisukohal, et trükitehnikad mõjutavad positiivselt õpilaste kognitiivset, psühhomotoorset ning emotsionaalset arengut. (2015, lk 2)

Laiemalt peatub Linardić trükitehnikate olulisusel kunstitundides. Ta toob välja, et kunstitunnid, kus praktiseeritakse trükitehnikaid, on kujundatud nii, et need pakuvad samal ajal nii sensoorseid, praktilisi, reflektiivseid kui teoreetilisi elemente. Jelavići (1998) järgi on see kooskõlas Dewey hariduse põhimõttega, mis soodustab teadmiste omandamist läbi kogemuse. Veel tuuakse välja, et trükitehnikad arendavad õpilaste üld- ja peenmotoorikat ning käte ja silmade koostööd. Samuti nõuab peegelpildis töötamine ja kujutise kandmine trükiplaadile ümberpööratud mõtlemist ning veel enam, trükitehnikad aitavad õpilastel otsida mitmeid erinevaid lahendusi ülesannetele, mille läbi seejärel paraneb ja täiustub õpilaste divergentne mõtlemine. (2015, lk 3)

Divergentse mõtlemise olulisuse toob välja ka Krull, kes toetudes Guilfordi intellektimudelile, annab üldistuse, et loomingulisuseks vajalik divergentne mõtlemine väljendub mõtlemisprotsesside voolavuse, paindlikkuse ja originaalsusena. See tähendab, et väga loomingulisi isikuid iseloomustab kiire ideede produtseerimise võime (ideede voolavus), võime hõlpsasti vabaneda senisest arutlusviisidest, et läheneda probleemile uuel viisil (paindlikkus) ja võime produtseerida tõeliselt uudseid ideid (originaalsus). (2000, lk 96–97)

Kokkuvõtvalt võib öelda, et trükitehnikate praktiseerimine kunstitundides on oluline kuna soodustab õpilaste füüsilist ja vaimset arengut ja aitab kaasa individuaalse mõttemaailma kujunemisele.

2.2. Trükitehnikad põhikooli riiklikus õppekavas

Põhikooli riikliku õppekava kunstiõpetuse ainekava toob õppe- ja kasvatusesmärgidena esile, et põhikooli lõpuks õpib õpilane tundma visuaalsete kunstide väljendusvahendeid ja suudab luua erinevaid kunstitöid, rakendades õpitud teadmisi. Lisaks tuuakse välja, et õpilane eksperimenteerib mõtete, mõistete, vahendite, materjalide ning tehnikatega. (PRÕK, Lisa 6, 2011) Kuna trükitehnikad kuuluvad visuaalsete kunstide sekka ning on oma olemuselt eksperimenteerimiseks sobivad, siis aitavad need kaasa õppekava eesmärkide saavutamisele.

Õppekavas on välja toodud ka õppe- ja kasvatusesmärgina, et õpilane õpib tundma ja väärtustama nii mineviku kunstipärandit kui ka nüüdisaegset kunsti (*ibid.*). Paljud tähtsad kunstiteosed kunstipärandis ja nüüdisaegses kunstis on valminud just erinevates trükitehnikates ning neid kultuurilisi näiteid saab erinevate teemade õpetamisel õpilastele ka näiteks tuua.

Lisaks tuuakse eesmärkide seas esile, et 6. ja 9. klassi lõpetaja eksperimenteerib erinevate kunstitehnikate, töövõtete ja kunstmaterjalidega, kusjuures 6. klassi lõpetaja puhul on õppesisus tehnikate seas eraldi välja toodud graafika (*ibid.*).

9. klassi lõpetaja puhul tuuakse veel välja, et õpilane leiab teadlikult traditsioonilisi meediume ja kasutab erinevaid lahendusi, kuidas väljendada oma mõtteid ja teadmisi ning valib ideest ja eesmärgist lähtuvalt loovtööde materjalid, tehnikad ning väljendusvahendi ja kasutab ainealast terminoloogiat (*ibid.*).

Trükitehnikate õpetamise juurde kuulub ka ainealase terminoloogia kasutamine. Trükitehnikaalased termineid tuleks kunstitundides rohkem tutvustada ja kasutada, kuna Tuulmetsa järgi kipub ainealaste mõistete omandamine jääma nõrgaks, sest sageli õpilased neid ise aktiivselt ei kasuta ning erialaste mõistete peamine kasutaja on õpetaja. Tuulmets lisab, et õpilastele tuleb anda võimalus üksteise ja kunstnike töid kirjeldada ja analüüsida, oma töid esitleda, valikuid ning kontseptsioone selgitada ning lugeda ja koostada ainealaseid tekste. (2010, lk 254) Trükitehnikate ainealasest terminoloogiast on ülevaade antud peatükis 1.1.

Põhikooli riiklikus õppekavas on välja toodud üldpädevused, mida ka läbi trükitehnikate õpetamise arendada saab. Järgnevalt on esile toodud mõned näited pädevustest, mis eriliselt trükitehnikatega haakuvad.

Siingi tuleb trükitehnikate ainealase terminoloogia kasutamine esile suhtluspädevuse arendamisel. Õppekavas tuuakse välja, et kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest ja -ajastutest rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist. (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Kultuuri- ja väärtuspädevusena on teiste seas esile toodud, et kunstiteoste kaudu toetatakse eetiliste väärtushoiakute kujunemist ning et praktilise loomingulise tegevuse tegemine ja selle üle arutlemine õpetavad teadvustama kunsti kui eneseväljendusvahendit (*ibid.*). Siinkohal võivad õpilased arutleda trükitehnikate reprodutseerimise ja graafikute tööetika üle. Trükitehnikate praktiseerimise kaudu omandavad õpilased teadmise traditsioonilistest trükitehnikatest kui ühest paljudest väljendusvahenditest.

Õppekavas tuuakse ettevõtlikkuspädevusena esile, et praktiline loovtegevus annab võimaluse katsetada erinevaid ideede väljendamise ja esitlemise võimalusi, valides leidlikult sobivaid meetodeid ning rõhutades oma tugevaid külgi. Tutvutakse ka valdkonnaga seotud elukutsete ning institutsioonidega. (*ibid.*) Kui õpilastel on olemas teadmised trükitehnikatest on nende valikuvõimalused rikkalikumad, leidmaks sobivaid meetodeid loovtegevuse praktiseerimiseks. Samuti saab õpilastele tutvustada graafiku elukutset nii ajaloolises kui tänapäevases võtmes ning võimalusel külastada erinevaid trükitehnikatele spetsialiseeruvaid ateljeesid ja muuseume.

Trükitehnikate praktiseerimisel areneb ka õpilaste tehnoloogiapädevus, kuna õpitakse kasutama tehnoloogiavahendeid (*ibid.*), mille alla kuuluvad erinevad noad ja muud töövahendid ning ateljeede ja muuseumide külastamise võimalusel ka töötamine ning tutvumine trükipressiga.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et trükitehnikad on põhikooli õppekavasse sisse põimitud, olles küll pigem peidus sõnade „visuaalne kunst“ ja „kunstitehnikad“ taga.

2.2.1. Lõiming teiste ainevaldkondadega

Põhikooli riiklik õppekava toob välja, et õppetegevus ja selle tulemused kujundatakse tervikuks lõimingu kaudu, mis toetab ühtlasi õpilaste üld- ja valdkonnapädevuste kujunemist (PRÕK 2011).

Tuulmets toob välja, et üldhariduskooli kunstiõpetus on tugevalt integreeritud õppeaine, mis ühendab võimalust mööda endas paljud visuaalkunsti alad, mis on kunsti huvi- ja kõrgkoolides reeglina omaette õppeained, näiteks graafika (2010, lk 247).

Lisaks jaotab Tuulmets lõimingu kaheks: vertikaalseks ja horisontaalseks. Vertikaalne lõiming on seoste loomine ajalises järgnevuses, eelnevalt õpituga arvestamine ja sellele toetumine. Igas kooliastmes käsitletakse kunsti õppesisu alalõikude vastavale vanusele eaja jõukohaseid küsimusi, liikudes lähemalt kaugemale, lihtsamalt keerulisemale. Igas astmes tegeletakse sisu edastamise viiside ja võtetega, igas astmes teadvustatakse midagi uut. (*ibid.*, lk 247)

Vertikaalne lõiming trükitehnikate kontekstis tähendab seda, et kui õpilane on varasemates klassides katsetanud lihtsamate tehnikatega nagu templi- ja papitrükk, ning saab aru paljundatava kunsti printsiibist, siis on tal järgnevates klassides kergem teha keerulisemaid trükitehnikaid nagu kuivnõel ja linoollõige ning ka arusaamine erinevatest trükitehnikates valminud teostest suureneb.

Horisontaalne lõiming aga ühendab eri liiki teadmised ja kogemused ning võimaldab õppijal luua tervikliku pildi õpitavast ja selle kohast oma järjest täienevas maailmapildis (*ibid.*, lk 247). Trükitehnikate puhul tähendab see seda, et õpilased kasutavad loovtöö tegemisel teadmisi erinevatest õppeainetest. Järgnevalt tuuakse välja trükitehnikate horisontaalne lõiming õppeainetega, kus lõimingu võimalused on suurimad.

Trükitehnikaid saab edukalt lõimida tehnoloogia ainevaldkonnaga, kus tuuakse välja, et õpilane valib oma ideede teostamiseks sobivaid materjale, töövahendeid ja töötlemise viise ning peab tähtsaks töövahendite ohutut ja materjalide säästlikku kasutamist. (PRÕK, Lisa

7, 2011) Näiteks saavad õpilased teha käepärase siidtrükiraami tehnoloogiaõpetuse tunnis, kaunistada kangaid erinevate templitega käsitöötunnis või teha kodunduse tunnis želatiinist trükiplaadi. Tehnoloogiaõpetuse tundides omandatud ohutud töövõtted tulevad kasuks ka linool- ja puulõike tehnikas kunstiteoste loomisel.

Kuna trükitehnikad on ajalooliselt väga tihedasti seotud kirjasõna levikuga, saab paberist, trükipressist ja esimestest trükitud raamatutest rääkida nii kirjanduse kui ka ajaloo tunnis. Samuti saab keemia ja kunstitunni koostöös rääkida sellest, kuidas keemiliselt töödeldavate sügavtrükitehnikate puhul saadakse kujutis trükiplaadile läbi söövituse ning geograafiatunnis saab rääkida litograafiast ja lubjakivi võimalustest kunsti tegemise eesmärgil.

2.3. Võimalused trükitehnikate praktiseerimiseks kunstitundides

Töö autori tähelepanekud õpetajakoolituse vaatlus- ja põhipraktikal näitasid, et kunstiõpetajad praktiseerivad kunstitundides erinevaid trükitehnikaid pigem vähe või ei tee seda üldse. Eesmärgiga tõestada, et paljude trükitehnikate praktiseerimiseks ei ole vaja spetsiifilisi vahendeid ega materjale antakse ülevaade alternatiivsetele töövahenditele ja seejärel tuuakse välja trükitehnikad, mida saab käepäraste vahenditega kunstitundides praktiseerida.

Antud alapeatükis on toetunud töö autori enda kogemustele ja teadmistele trükitehnikate läbitegemisel ning võimalikele oletustele, kuidas neid kunstitundides saaks paremini rakendada. Tehnikad ja ideed, millest töö autor otseselt või kaudselt inspiratsiooni sai, on välja toodud viidetena.

Põhikooli kunstitundides tuleb trükitehnikatega eksperimenteerides olla leidlik ja avatud meelega, kuna nii mitmeidki tehnikaid saab teha vaid minimaalse materiaalse kuluga. Trükitehnikad rikastavad kunstitunde oma mitmekesisuse ja põnevusega ning seega on soovitatav ka erinevatele trükitehnikatele kunstitundides rohkem tähelepanu pöörata.

Kuna nii mõnegi trükitehnika puhul võib tunni ettevalmistus olla ajakulukam, peab kunstitund trükitehnikate õpetamiseks olema organiseeritud ja etapiline ning õpilastele arusaadav.

Mõnede trükitehnikate puhul võib trükkimisel tekkida klassis järjekord. Selle vältimiseks tuleb klassiruumis olevad lauad ka vastavalt ümberpaigutada. Kui kujutise loomisega trükiplaadile saavad õpilased oma koha peal hakkama, siis trükiplaadi värvimine vajab kindlat tööde järjekorda. Üks võimalus on, et õpilane, kellel on trükiplaadile kujutis tehtud, saab minna laua juurde, kus katab enda trükiplaadi valtsi või pintslil abil värviga. Seejärel läheb järgmise laua juurde, kus asetab plaadi peale paberi ja trükkib ning paneb tõmmise kuivama ning puhastab plaadi. (Hume 2008, lk 245) Niimoodi võib küll järjekord tekkida, ent see oleks siiski süsteemne, mitte kaootiline järjekord.

2.3.1. Alternatiivsed vahendid ja materjalid

Trükitehnikate praktiseerimisel võivad takistuseks osutuda spetsiifiliste vahendite ja materjalide puudumine. Järgnevalt esitatakse näiteid võimalikest alternatiividest, millega vahendeid asendada.

Teose trükkimiseks sobivad kõige rohkem akrüülvärvid, ent häid tulemusi saab ka guaššvärvidega. Võimalusel tasuks kooli soetada valtsid, millega saab värvi ühtlaselt trükiplaadile kanda. Kui valtsid puuduvad, saab trükiplaadi katta paksemate pintslitega.

Kunstitundides sobib trükipressi ülesannet täitma tugev käesurve, puhas valts, pudel, taignarull, puu- või metalllusikas jms. Trükipressiks sobib ka pastamasin, kuna pastamasina surve on tugevam. Pastamasina puhul peaks enne trükkimist panema trükiplaadi koos niiske paberiga vildi või nõudepesulappide vahele. See aitab trükiplaadilt oleva värvi paremini paberile trükkida ning lisaks takistab see trükiplaadil pressi vahel liikumast. Lihtsa pressi saab ka siis, kui kaks puutoorikut või paksemat papiketast kanga sisse panna ning kummipaelaga kinni siduda (Rasmusen 1960, lk 101).

Koolis trükitehnikate tunde läbi viies tuleks eelnevalt varuda erinevaid plastikaluseid, vahtplasti, linoleumi, vanniplaate jms, mis muidu läheb võib-olla äraviskamisele. Lisaks õpetajale võiks neid vahendeid koguda ka õpilased, kuna see õpetab neile taaskasutust ja säästlikku mõtlemist.

Õpilastele erialase terminoloogia õpetamiseks ja graafikute tööetika tutvustamiseks, tuleb õpilastel oma tööd signeerida. Selleks tuleb tõmmisele kujutise alla kirjutada „Töö pealkiri, tehnika, tiraaž, kunstniku allkiri ja aastaarv“.

Heledamalt trükitud tõmmiste puhul võib kujutist täiendada joonistuste või maalimisega, mis võib anda tõmmistele uut hingust juurde. Signeerimisel tuleks see info tõmmistele kindlasti ka tehnika juurde lisada. Võib ka juhtuda, et õpilased mõtlevad välja uue tehnika, siis võib kirjutada tehnika juurde ka autorilooming või kui on ühel trükiplaadil kasutatud palju erinevaid materjale ja tehnikaid, siis tuleb tööle kirjutada segatehnika.

2.3.2. Käepäraste vahenditega tehtavad trükitehnikad

Järgnevalt on antud ülevaade peamistest trükitehnikatest, mida on võimalik kunstitundides praktiseerida ilma trükipressi ja spetsiifiliste vahendite olemasoluta. Trükitehnikaid on soovitatav ka omavahel kombineerida, et luua põnevaid ning ainukordseid teoseid.

Puulõiget saab üsna edukalt kunstitundides praktiseerida, sest puuplaadi trükkimine ei vaja erilist survet. Kuigi trükkimiseks kasutatav värv peaks olema tahke ja veniv, et värv püsiks plaadil ning ei vajuks plaadi süvenditesse, saab korraliku tõmmise teha ka akrüülvärvidega. Materjaliks on puuklotsid ja töövahendiks puulõikenoad. Puulõiget praktiseerides peab õpilastele selgitama ja tunni jooksul meelde tuletama ohutusreegleid ning need õpilastele silmade ette jätma. Õpetaja peab õpilastele ette näitama, kuidas hoida nuga – alati peab lõikama suunaga endast eemale. Oma küllaltki keeruka töötehnika ja suure ohuteguri poolest sobib see tehnika vanematele klassidele.

Linoollõiget saab kunstitundides teha sarnaselt puulõikele. Lisaks linoollõikenugadele on oluline hea linooli olemasolu, linool ei tohiks olla liiga pehme (hakkab pudisema) ega liiga

kõva (lõikamine on raskendatud). Seega on soovitatav õpetajatel enne läbi proovida, kas linoolitükk sobib õpilastele lõikamiseks.

Kuigi **litograafiat** on koolis üsna keeruline teha, on olemas nn köögilitograafia meetod, mida saab lõimida kodunduse tunni või ka keemiaga. Selle jaoks asetatakse lauale kile ja selle peale fooliumi leht, et foolium katki ei läheks, peab joonistamise ajal käe all olema salvrätik. Kujutis joonistatakse fooliumile, kaetakse üle kokakoolaga (ehk söövitatakse) ja puhastatakse seejärel veega. Järgmiseks määratakse svammi abil trükiplaat toiduõliga kokku ja seejärel tehakse niiske svammiga puhtaks. Kujutis kaetakse valtsi abil akrüülvärviga ja üleliigne plaadipind tehakse svammiga puhtaks. Trükiplaadi peale asetatakse paber ja surutakse puulusika vms abil paber vastu plaati. (Alzier, s.a.)

Siidtrükki saab koolis katsetada juhul, kui on võimalus kasutada tikkimisrõngaid või näiteks tehnoloogiaõpetuse tunnis tehtud siidtrükiraame. Tikkimisrõngastele kinnitatakse õhuke võrguline kangas, mille peale pannakse šabloon või joonistatakse kujutis otse võrgule. Ülejäänud kangas kaetakse PVA liimiga, mis jäetaks kuivama (vajadusel saab fooniga kuivamist kiirendada). Seejärel trükitakse kujutis paberile, riidele või kangale, selleks asetatakse kangavärv tikkimisrõngale ja aetakse värv laiali plastikkaartidega. (Hume 2008, lk 251)

Kunstitunnis saab ka **monotüüpiat** edukalt teha. Selleks on vaja siledat trükiplaati, nt pleksiklaasi, linoleumi plaati, tavalist kilet või plastikut. Monotüüpia tegemiseks tuleb alus katta valtsi abil ühtlase värvikihiga ning sellele kujutis joonistada (hea on selleks kasutada vatitikke, salvrätti ja pintslit). Tekkinud valged kohad loovadki kujutise. Lisaks saab monotüüpiat veel teha, kui joonistada kujutis otse trükiplaadile ilma eelnevalt plaati värviga katmata või katta trükiplaat värviga ja sinna peale asetada šabloonid ning seejärel trükkida (Rasmusen 1960, lk 130–131).

Monotüüpiat võib teha ka želatiinplaadil ehk teha **želatiintrükki**. Želatiinplaat võimaldab palju eksperimenteerimist, andes tööle rohkelt huvitavaid nüansse. Muustrite tegemiseks saab kasutada erinevaid šabloone, nõõre, huvitava tekstuuriga kilesid ja kangaid. Trükiplaadi elastsuse tõttu võimaldab see paremaid tulemusi kui monotüüpia tegemine kõval alusel. Soovitatavalt võiks tehnikat katsetada kevadel või sügisel, kui õpilased saavad

väljast korjata erinevaid taimi, mida trükkimisel kasutada. Želatiintrüki algidee pärineb Linda Germainilt (Germain, s.a.).

Samuti saab **diatüüpia** tehnikat kunstitundides edukalt praktiseerida. Diatüüpia puhul kaetakse trükiplaat õhukese värvikihiga. Selle peale pannakse joonistus, mis uuesti üle joonistatakse. Vältida tuleks sõrmedega paberile vajutamist. Joonistama peab üsna ruttu, kuna akrüül- ja guaššvärv hakkab kiiresti kuivama. (Rasmusen 1960, lk 172) Olemas on ka teine viis diatüüpia tegemiseks, mis on hea vaheldus värvidega trükkimisele ja õpilastel ei ole vaja kujutise joonistamisega kiirustada. Selleks peab paberi katma üleni õlipastelliga. Paberi peale asetatakse õhemal paberil olev joonistus, mis veelkord üle joonistatakse või joonistatakse ka otse paberile. Kui joonistatud, võetakse pealmine paber ära ja tõmmis on valmis.

Kuivnõela saab teha igale materjalile, mis talub tugevat kraapimist, näiteks erinevad plastikalused ja CD toorikud. Trükiplaadiks sobivad pleksiklaas, tugev plastik, plekitükk jms. Kujutist saab trükiplaadile kraapida erinevate teravate esemetega nagu tugevad nõelad, naelad, noad jms. Trükkimiseks sobivad guašš- ja akrüülvärvid. Värvu paremaks kinnitumiseks paberile peab (akvarell)paberit eelnevalt veevannis (kausis, ahjuvormis, plastikkarbis vms) leotama. Kuivnõela tegemiseks läheb vaja tugevat survet trükiplaadile. Hea variant oleks pastamasinaga trükkimine, mis seab aga piirangud trükiplaadi suurusele.

Lihtsate vahenditega saab kunstitundides praktiseerida **papi-** ja **materjalitrükki**. Kui papitrükki tehakse vaid papist, siis materjalitrüki tehnikas liimitakse trükiplaadile veel lisaks erinevaid materjale. Kujutis liimitakse PVA liimiga papile või tugevale paberile ning seejärel plaat trükitakse. Papi- ja materjalitrüki plaadil ei ole aga pikk eluiga, seega peaks juba esimeste tõmmistega plaadilt maksimumi võtma.

Ka **templitrükk** võimaldab kunstitundides eksperimenteerimist, kuna templina võib kasutada peaaegu kõike. Templitrükk õpetab õpilasi säästlikult materjale kasutama, kuna trükk võimaldab pealtnäha kasututele asjadele leidma uue loomingulise väljundi. Enim kasutatav tempel trükkimiseks on kartul. Kujutisi saab lõigata erinevate nuga- ja linoolinuga. Samuti saab kartulisse kujutise teha piparkoogivormide abil. Trükkimisel tuleb kartulilt liigne vesi salväratikuga ära kuivatada ning värvi peale kanda pintslite või ka

näppudega, et vältida värvi sattumist vagudesse. Kartulitrükiga saab teha põneva muustrilise pinna või ka iseseisva kunstiteose.

Vahtplasttrüki tegemise jaoks võib kasutada nii spetsiaalset kunstipoe vahtplasti kui toidupakendit. Joonistuse kandmiseks vahtplastist trükiplaadi peale pannakse sellele joonistuse kavand, mis joonistatakse veelkord üle. Seejärel eemaldatakse kavand ja joonistatakse veelkord tugevalt üle, et vaod oleksid sügavad. Võib ka otse vahtplastile peale joonistada. Trükiplaat kaetakse värviga ja trükitakse. Joonistatud vaod jäävad tõmmisel valgeks, ülejäänud pildi pind jääb värviline. Algidee pärineb Aive Noormaalt (2004, lk 26).

Lihne tehnika **frotaaž** ehk **hõõrumistehnika** annab töödele väga põnevaid mustreid ja tekstuure. Frotaaži saab kombineerida erinevate tehnikatega või kasutada seda iseseisva kunstiteose loomisel.

Grataaž ehk **vahakriibe** ei kuulu küll trükitehnika alla, aga läbi kraapimise saab siiski trükitehnikatele sarnase kogemuse kätte. Tehnika tegemiseks tuleb paberi pind katta õlipastellide või kriitidega. Seda võib teha kas kindlat rütmi või joonistust jälgides või ka lihtsalt abstraktselt värvides. Seejärel kaetakse paberi pind tumeda akrüül- või guaššvärvikihiga (ka tušiga) ja lastakse kuivada. Kuivanud tööle kraabitakse nõelte või puutikkudega soovitud kujutis värvikihi alt välja. Algidee pärineb Aive Noormaalt (2004, lk 16).

Kokkuvõtteks võib öelda, et trükitehnikaid või neid imiteerivaid kunstitegevusi on üsna palju, millega kunstitunde mitmekesistada ja õpilastele uusi teadmisi ning kogemusi edastada.

2.4. Varasemad uurimused

Trükitehnikate õpetamisega seostuvaid uurimusi on maailmas vähe tehtud. Töö autor on leidnud vaid ühe lõputöö (Hennoste 2013a), mis käsitleb trükitehnikate õpetamist kunstitundides. Teine mõnevõrra sarnane uurimus on tehtud Horvaatia põhikoolis, mille

eesmärk oli uurida õpilaste hoiakuid trükitehnikate tähtsuse ja erinevate tehnikate praktiseerimise kohta kunstitundides (Linardić 2015, lk 2).

Eestis on Kärt Hennoste kirjutanud magistritöö teemal „Trükigraafika tehnikate kasutamine kunstitundides“. Hennoste töö eesmärk oli välja töötada kuus õppeülesannet, millest neli oli suunatud põhikoolile ja kaks gümnaasiumile. Oma kvalitatiivses uurimuses toetus ta graafikute intervjuudele ning õppeülesannete katsetamisel õpilaste arvamusele. (2013a, lk 5) Hennoste töö tulemina valmis ka koduleht (2013b), mis on aga aegunud, kuna ükski kodulehel olev fail ei avane. Samuti on kodulehe puuduseks see, et koostatud õppeülesandeid ei ole kodulehel välja toodud. Ülevaade on antud vaid õppeülesannete koostamise alustele. Sellest võib järeldada, et Hennoste eesmärk ei olnud niivõrd veebilehe kaudu õppeülesannete õpetajatele kättesaadavaks tegemine, vaid pigem oli eesmärgiks trükitehnikate ühekordne katsetamine kunstiõpetajate poolt.

Teine sarnane uurimus, mis käsitles trükitehnikaid õpilaste vaatest lähtuvalt viidi läbi Horvaatia põhikoolis 170 kolmanda-, viienda-, ja kaheksanda klassi õpilaste seas ühe koolisemestri jooksul. (Linardić 2015, lk 2) Uuringu läbiviimiseks kasutati küsimustikku, et koguda, analüüsida ja võrrelda õpilaste hoiakuid trükitehnikatest. Uuringu tulemina toodi esile, et õpilased on trükitehnikate õppimisse positiivselt häälestatud ning huvi tehnikate praktiseerimise kohta on suur. (*ibid.*, lk 10) Ka Hennoste toob oma magistritöös välja, et õpilaste arvates pakuvad trükitehnikad mitmekülgseid võimalusi eneseväljenduseks ning arvati, et sarnaseid trükkimisega seotud ülesandeid võiks kunstitunnis rohkem olla (2013a).

Eelnevatele uurimustele tuginedes võib järeldada, et õpilased soovivad trükitehnikaid meelsasti kunstitundides praktiseerida. Samuti saab sarnaste uurimuste vähesusele toetudes järeldada, et õpetajapoolsest nägemust trükitehnikate õpetamisest kunstitundides jääb vajaka.

3. TRÜKITEHNIKATE ÕPETAMISE HETKESEIS

Käesolevas peatükis antakse ülevaade trükitehnikate õpetamise hetkeseisu välja selgitamisest kunstitundides. Selleks kirjeldatakse uurimuse metoodikat ning pikemalt peatutakse uurimistulemuste ja analüüsi esitamisel.

3.1. Metoodika

Töö eesmärgist lähtuvalt on kasutatud ettekavatsetud **valimit**. Õunapuu järgi valib uurija ettekavatsetud valimi liikmeid uurija, lähtudes oma teadmistest, kogemustest ning eriteadmistest mõne grupi kohta, sealjuures püütakse populatsioonist leida kõige tüüpilisemad esindajad (2014, lk 143). Töö valimiks on II ja III põhikooli õppeastmes töötavad kunstiõpetajad, kelleni jõuti Kunstihariduse Ühingu listi kaudu ja koolide kodulehtedelt leitud kontaktandmete kaudu.

Mõõtevahendina kasutati elektroonilist küsimustikku (Lisa 1). Küsimustik on uuritavatele küsimuste esitamise ja vastuste registreerimise vorm uurimisprobleemi lahendamise eesmärgil (Õunapuu 2014, lk 160). Küsimustik vormistati Google Forms keskkonnas. Küsimustikus on tagatud õpetajate anonüümsus.

Uurimuse eesmärgini jõudmiseks sooviti vastuseid saada neljale järgnevale uurimisküsimustele:

- 1) Kui vajalikuks peavad kunstiõpetajad trükitehnikate õpetamist põhikooli kunstitundides?
- 2) Millised on kunstiõpetajate kogemused trükitehnikate õpetamisel?
- 3) Milliseid takistusi on kunstiõpetajatel trükitehnikate õpetamisel ette tulnud?
- 4) Kas ja mida soovivad kunstiõpetajad trükitehnikaid ja õppeülesandeid koondavast õppematerjalist?

Küsimustik koosnes kaheksast poolavatud küsimusest, kuhu iga küsimuse juurde sai õpetaja oma arvamuse „Muu“ lahtrisse või eraldi punktiirile kirjutada ning kahest suletud küsimusest. Taustandmete jaoks ja vastajate keskmise vanuse leidmiseks koguti vastajate demograafilisi andmeid. Küsimustega 1–6 sooviti teada saada õpetajate seniseid kogemusi ja hinnangut trükitehnikate õpetamisest kunstitundides. Küsimus 7 annab vastuse küsimusele, mis on õpetajatele takistuseks trükitehnikate õpetamisel ning küsimuste 8–10 kaudu saab teada, mis on õpetajate soovid trükitehnikaid koondavale õppematerjalile.

Andmeid koguti ajavahemikus 21.veebruar–23.märts 2018. Enne uuringu läbiviimist saadeti kontrollküsimustik kolmele praktiseerivale kunstiõpetajale ning viidi sisse üks sõnastuse täpsustus. Küsimustele paluti vastata II ja III kooliastmes töötavatel kunstiõpetajatel.

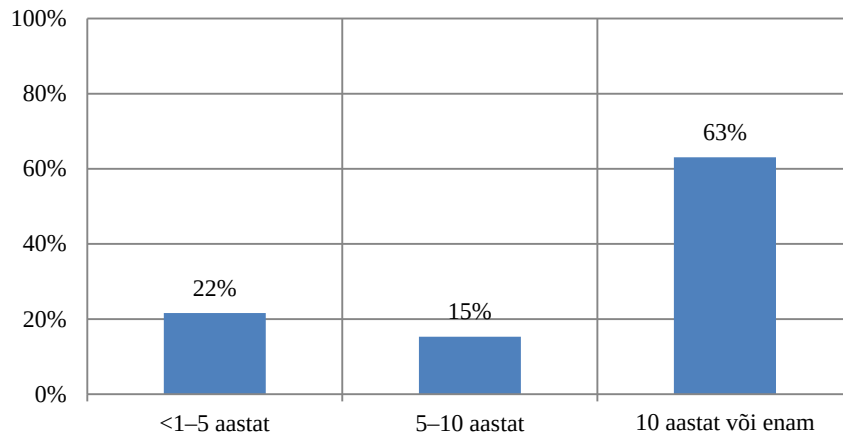
Kogutud andmed kontrolliti, korrigeeriti ning süstematiseeriti programmis Microsoft Excel. Tekstküsimuste vastused kategoriseeriti kvalitatiivse analüüsi käigus ühiste nimetajate abil. Valik- ja numbrilise vastusega küsimuste puhul teostati kvantitatiivne analüüs, mille järel koostati joonised kas protsentuaalse tulemina või arvandmetest lähtuva kogumina.

3.2. Tulemused

3.2.1. Vastanute taustandmed

Uuringus osales 111 põhikoolis töötavat kunstiõpetajat. Vastanutest 108 oli naissoost ja kolm meessoost. Vastanutest kõige noorem oli 25aastane ning kõige vanem 69aastane. Kõige rohkem oli vastanuid vanusevahemikus 45 (k.a) ja vanemad (64%). Vastanute keskmine vanus oli 48 aastat. 37 õpetajat soovis teada saada ka uurimuse tulemusi.

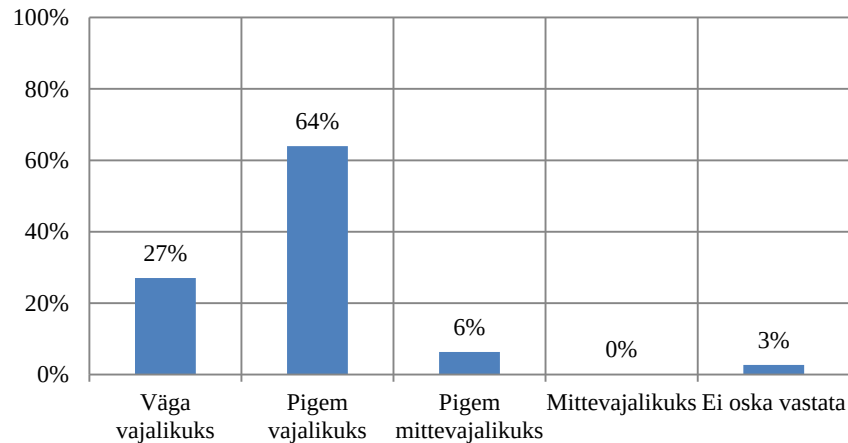
Vastanud õpetajatest üle poole (63%) on põhikoolis kunstiõpetajana töötanud 10 aastat või enam (joonis 1). 15% vastanutest on kunstiõpetajana töötanud 5–10 aastat ning õpetajatest mõnevõrra rohkem (22%) on põhikoolis töötanud kuni viis aastat.

Joonis 1. Kunstiõpetajate tööstaaz

3.2.2. Trükitehnikate õpetamise vajalikkus

Joonisest 2 järeldub, et õpetajad peavad trükitehnikate õpetamist kunstitundides pigem vajalikuks (64%). Õpetajatest 27% peab tehnikate õpetamist väga vajalikuks, 6% pigem mittevajalikuks ning 3% vastanutest ei osanud seisukohta võtta. Mitte ükski õpetaja ei pidanud trükitehnikate õpetamist mittevajalikuks.

Joonis 2. Kunstiõpetajate hinnang trükitehnikate vajalikkusele kunstitundides

Peamised põhjused, miks õpetajad trükitehnikate õpetamist kunstitundides vajalikuks peavad, on välja toodud tabeli 1 andmetes. Kokku põhjendas oma arvamust 86 õpetajat, kusjuures iga vastaja võis anda rohkem kui ühe põhjenduse. Õpetajate vastused on kohandatud, et sarnastele vastustele ühine nimetaja leida.

Tabel 1. Küsitluse andmetest selgunud põhjused, miks trükitehnikate õpetamine on vajalik

Trükitehnikate õpetamise vajalikkuse põhjused	Vastuse sagedus (vastanuid kokku 86)
Trükitehnikad on põnevad/huvitavad.	82
Trükitehnikad mitmekesistavad kunstitundi.	19
Trükitehnikad arendavad käelisi tegevusi.	11
Trükitehnikad laiendavad silmaringi.	10
Võimalus õpilaste eneseväljenduseks.	9
Trükitehnikatest saavad õpilased uusi teadmisi.	8
Trükitehnika on oluline/tähtis kunstiliik.	7
Trükitehnikad meeldivad õpilastele.	6
Trükitehnikad arendavad loovust.	5

Õpetajad toetusid oma arvamust välja tuues kõige rohkem sellele, et trükitehnikad on põnevad/huvitavad (82 vastust). Lisaks toodi välja, et trükitehnikad mitmekesistavad kunstitundi (19 vastust), arendavad käelisi tegevusi (11 vastust), laiendavad silmaringi (kümme vastust) ja võimalusi õpilaste eneseväljenduseks (üheksa vastust). Mõnevõrra vähem toodi välja seda, et trükitehnikatest saavad õpilased uusi teadmisi (kaheksa vastust), need meeldivad õpilastele (kuus vastust) ja arendavad loovust (viis vastust). Üldise põhjusena tõid 15 õpetajat esile, et trükitehnikaid on oluline tutvustada nii teoreetiliselt kui ka läbi praktilise tegevuse.

Lisaks toodi viiel korral välja ka see, et tulemused on tihti üllatavad ja ettearvamatud. Vähem kui viiel korral toodi esile õppekava sisu, lõimingut ajaloo, õpilaste peenmotoorika arendamist ning graafikute tööst ettekujutuse saamine. Lisaks toodi välja, et trükitehnikate läbitegemine ei vaja joonistamisannet ja seetõttu on eduelamus igale õpilase kindlustatud.

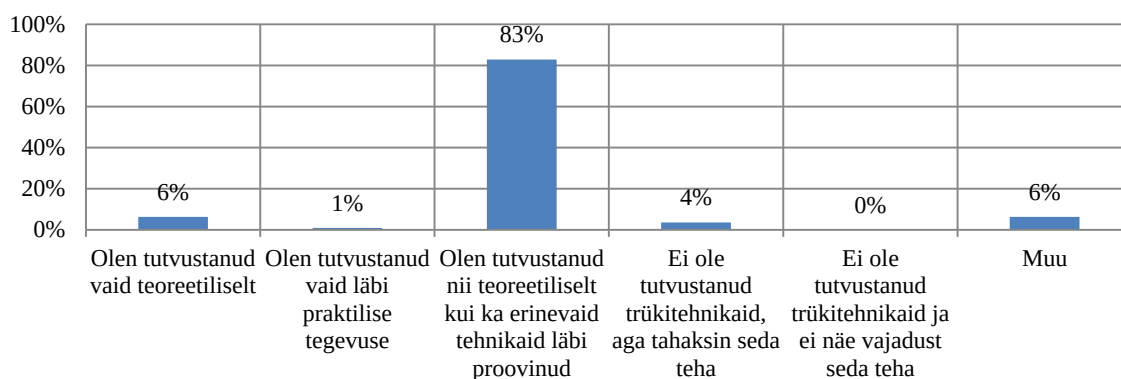
Veel avaldati arvamust, et trükitehnikad aitavad paremini mõista visuaalset keelt ja pidada lugu teiste loomingust. Lisaks toodi välja, et tehnikate tutvustamine ja läbiproovimine annavad õpilastele ettekujutuse, kuidas tekivad pildid. Õpetajad tõid eraldi välja, et trükitehnikad aitavad kaasa teatud tüüpi mõtlemisvõime oskusele nagu peegelpildis mõtlemine, hele-tumeduse aspekt ja ruumiline mõtlemine.

Arvati veel, et trükitehnikate teostamise käigus harjutab õpilane püsivust ja kannatlikkust kuna trükitehnikad on tunduvalt raskemad töövõtted kui lihtsalt joonistamine või maalimine ning trükitehnikate plussiks peeti ka selle kasvatuslikku külge.

Trükitehnikate õpetamise mittevajalikkuse põhjustena toodi neljal korral esile seda, et trükitehnikate läbitegemine nõuab spetsiaalseid vahendeid ja materjale, mida tavaliselt koolis pole. Samuti toodi neljal korral välja ajapuudus, mille tõttu ei jõua trükitehnikaid läbi teha. Üks kunstiõpetaja leidis, et põhikoolis pole niivõrd oluline tehnikate õppimine, kui iseseisev ja originaalne mõtlemine ning pole vahet, milliste vahendite või tehnikatega õpilane oma mõtteid väljendab. Need vastused peegeldavad põhjuseid, miks õpetajad ei ole kunstitunnis trükitehnikaid õpetanud ning need põhjused on esitatud joonisel 7.

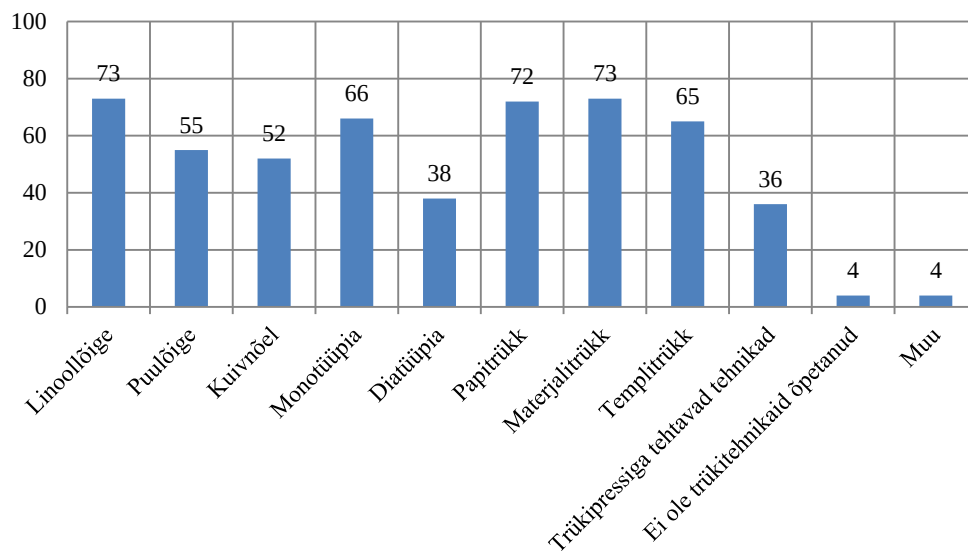
3.2.3. Kunstiõpetajate kogemused trükitehnikate õpetamisel

Õpetajatelt sooviti teada saada, kui palju on nad kunstitundides trükitehnikaid õpilastele tutvustanud. Joonisest 3 selgub, et enamik kunstiõpetajatest on trükitehnikaid tutvustanud nii teoreetiliselt kui ka erinevaid tehnikaid läbi proovinud (83%). Kunstiõpetajatest 6% vastas, et on tutvustanud tehnikaid vaid teoreetiliselt ning üks õpetaja vastas, et on tutvustanud vaid läbi praktilise tegevuse. 4% õpetajatest ei ole trükitehnikaid tutvustanud, ent tahaksid seda teha. Kunstiõpetajatest 6% tõid eraldi välja, et on vaid lihtsamaid tehnikaid nii teoreetiliselt kui praktiliselt läbi teinud. Mitte ükski õpetaja ei vastanud, et ta ei näe vajadust trükitehnikaid õpetada.

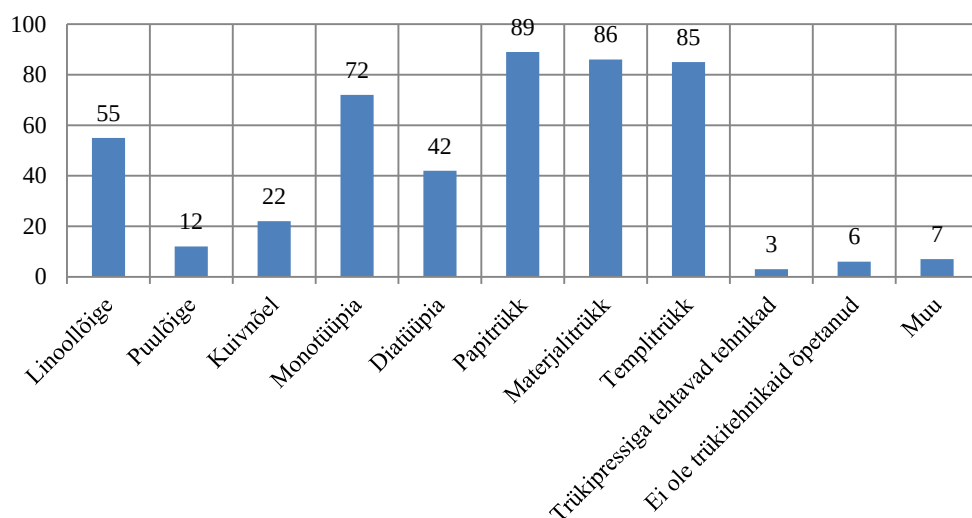
Joonis 3. Trükitehnikate tutvustamine teoreetiliselt ja läbi praktilise tegevuse

Õpetajatel, kes olid tutvustanud trükitehnikaid teoreetiliselt, paluti täpsustada, mis tehnikaid nad oma tundides õpetanud on. Joonis 4 andmete põhjal saab järeldada, et kõige rohkem on kunstiõpetajad teoreetiliselt õpetanud materjalitrükki (73 vastust), linoollõiget (73 vastust) ja papitrükki (72 vastust). Mõnevõrra vähem monotüüpiat (66 vastust), templitrükki (65 vastust) ja puulõiget (55 vastust). Kõige vähem on tutvustatud kuivnõela tehnikat (52 vastust), diatüüpiat (38 vastust) ja trükipressiga tehtavaid tehnikaid (36 vastust). Teiste tehnikate seas toodi veel välja siidtrükki (kaks vastust), frotaaži ja marmortehnikat. Neli kunstiõpetajat vastasid, et nad ei ole trükitehnikaid õpetanud.

Joonis 4. Õppetundides teoreetiliselt käsitletud trükitehnikad

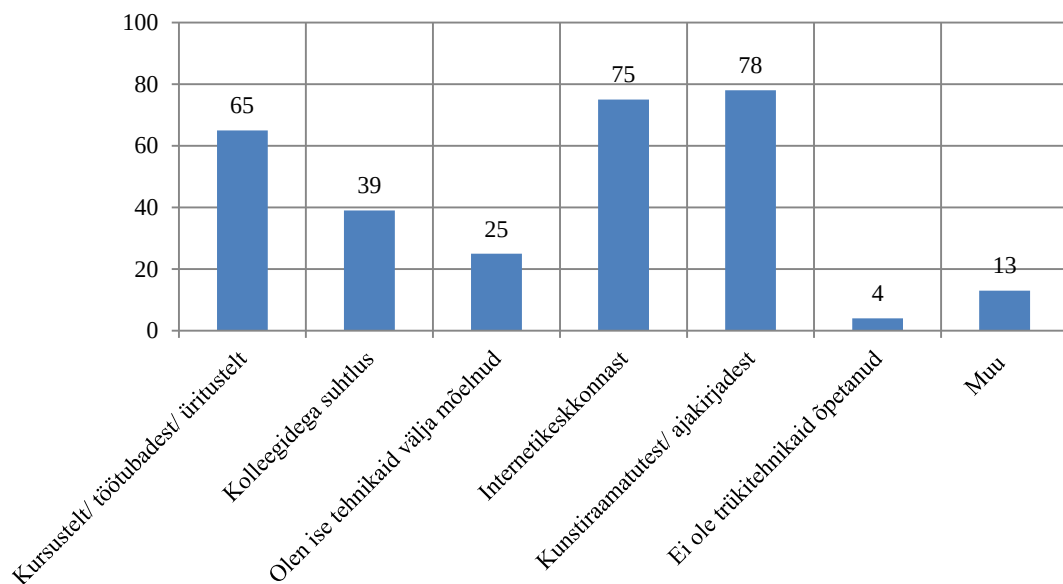
Õpetajatelt sooviti teada, kui palju nad trükitehnikaid läbi praktilise tegevuse õpilastega läbi teevad. Jooniselt 5 selgub, et kõige enam tehakse papitrükki (89 vastust), materjalitrükki (86 vastust) ja templitrükki (85 vastust). Mõnevõrra vähem on tehtud monotüüpiat (72 vastust), linoollõiget (55 vastust), diatüüpiat (42 vastust). Kõige vähem on läbi tehtud kuivnõela tehnikat (22 vastust), puulõiget (12 vastust) ja trükipressiga tehtavaid tehnikaid (kolm vastust). Lisaks toodi välja siidtrükk (kolm vastust), vahtplasttrükk (kaks vastust), frotaaž, õhupallitrükk ja taimetrükk. Kuus õpetajat vastasid, et ei ole trükitehnikaid õpetanud.

Joonis 5. Õppetundides praktiliselt läbi tehtud trükitehnikad

Küsimustikus sooviti teada saada, millistest allikatest on õpetajad saanud informatsiooni trükitehnikate õpetamiseks kunstitundides. Joonis 6 andmetest järeldub, et kõige enam on õpetajad saanud informatsiooni kunstiraamatutest/ajakirjadest või muudest trükistest (79 vastust). Samuti on saadud informatsiooni erinevatest internetikeskkondadest (nt Google, Youtube, kodulehed, blogid jne) (75 vastust). Mõnevõrra vähem on saadud informatsiooni kursustelt/töötubadest/üritustelt jms (65 vastust) ning kolleegide (sh teiste kunstiõpetajate) käest (39 vastust). Veel vastasid 25 õpetajat, et on ise tehnikaid välja mõelnud. Lisaks vastasid 13 õpetajat, et on omandanud teadmised trükitehnikate kohta muude allikate kaudu, täpsustamisel selgus, et kõik 13 õpetajat pidasid selle all silmas ülikooli. Neli õpetajat vastasid, et ei ole trükitehnikaid õpetanud.

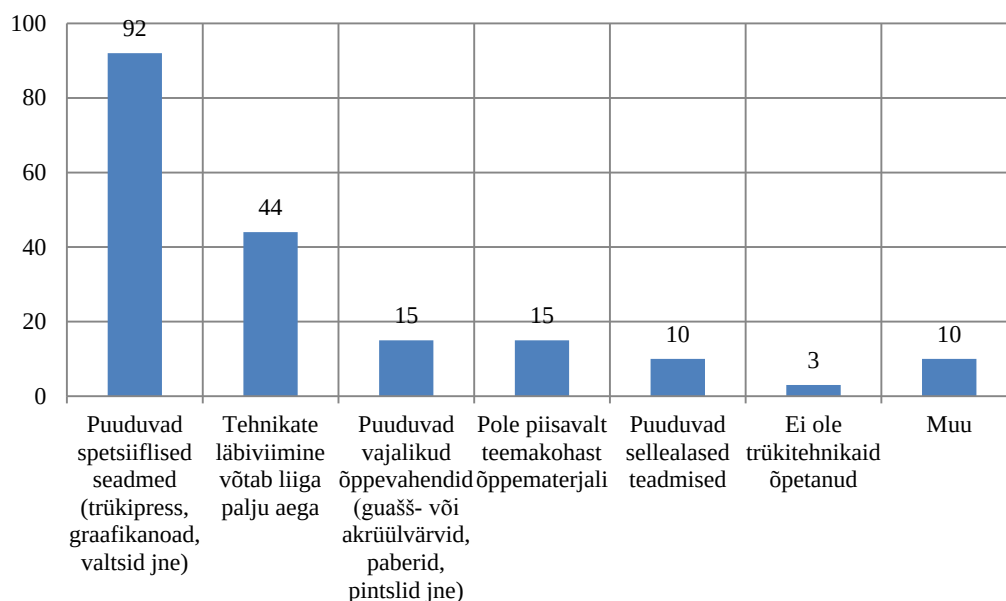
Alaküsimusena sooviti, et õpetajad võimalusel ka täpsed allikad välja tooksid. Allikate täpsustamisel toodi välja veebileht Pinterest (neli korda), „Trükkimise“ koduleht (kaks korda), YouTube keskkond (kaks korda) ja õpik „Meistrimehed oleme“.

Joonis 6. Allikad, kus kohast on õpetajad trükitehnikate õpetamiseks saanud informatsiooni

Joonisest 7 järeldub, et suurimaks takistuseks trükitehnikate õpetamisel põhikooli kunstitundides on see, et puuduvad trükitehnikate läbitegemiseks vajaminevad spetsiifilised seadmed (näiteks trükipress, graafikanoad, valtsid jne) (92 vastust). Lisaks on suureks takistuseks see, et tehnikate läbiviimine võtab liiga palju aega (44 vastust). Mõnevõrra vähem toodi takistustena esile, et puuduvad vajalikud õppevahendid (guaš- ja akrüülvärvid, paberid, pintsliid jne) (15 vastust) ja sama palju (15 vastust) toodi esile, et takistuseks on see, et pole piisavalt teemakohast õppematerjali. Kõige vähem (kümme vastust) toodi takistusena esile seda, et puuduvad sellealased teadmised. Kolm õpetajat vastasid, et ei ole trükitehnikaid õpetanud.

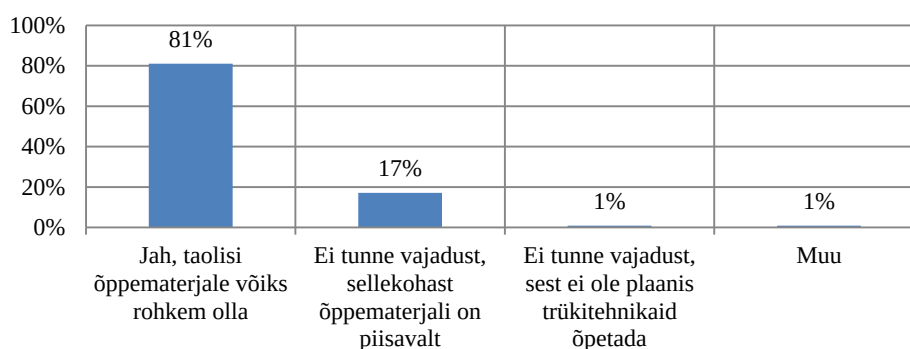
Lisaks toodi põhjustena veel välja, et klassiruum on väike/õpilaste arv on suur (viis vastust) ja kolm õpetajat vastas, et takistusi pole, kuna koolis on trükipress olemas (kaks vastust) ning üks õpetaja tõi esile Paberi- ja Trükimuuseumi läheduse koolile. Üks õpetaja tõdes, et trükitehnikate õpetamine on õpetajale nõudlik ning nooremate õpilastega töötades vajaks abilist. Üks õpetaja tõi välja, et kõik takistused on ületatavad ning, et lihtsamad tehnikad ei vaja erilisi väljaminekuid.

Joonis 7. Takistused, mis on ette tulnud seoses trükitehnikate õpetamisega kunstitundides

3.3.3. Kunstiõpetajate vajadused ja soovid õppematerjalile

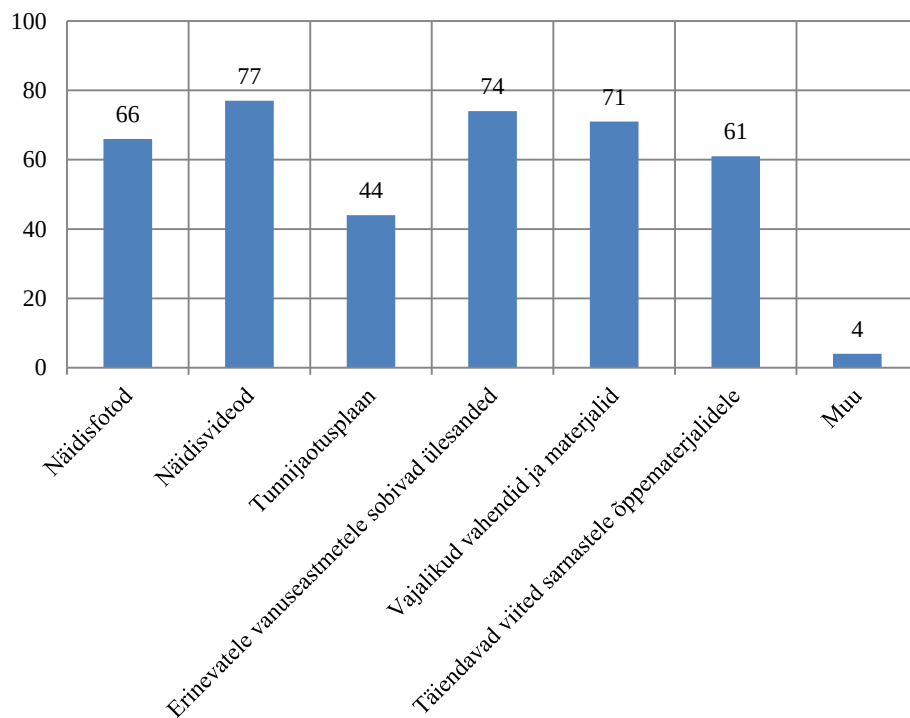
Küsimusele, kas kunstiõpetajad tunnevad vajadust trükitehnikaid ja õppeülesandeid koondavast õppematerjali järgi, vastasid 81% õpetajatest, et taolisi õppematerjale võiks rohkem olla (joonis 8). 17% õpetajatest vastas, et ei tunne vajadust, kuna sellekohast õppematerjali on piisavalt. Üks õpetaja tõi välja, et pigem tunneb ta puudust koolitustest või töötubadest ning üks õpetaja vastas, et ei tunne vajadust, sest ei ole plaanis trükitehnikaid õpetada.

Joonis 8. Vajadus õppematerjali järgi

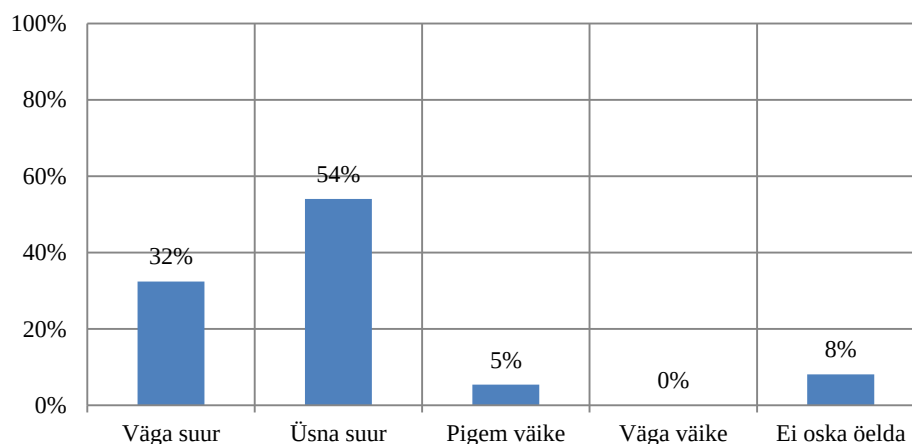
Õpetajatelt, kes vastasid, et tunnevad vajadust trükitehnikaid koondava õppematerjali järgi, taheti teada saada, mida nad kõige rohkem taoliselt õppematerjalilt sooviksid. Joonisest 9 järeldub, et õppematerjalis soovitakse kõige rohkem näha näidisvideoid (77 vastust), erinevatele vanuseastmetele sobivaid ülesandeid (74 vastust) ja vajalikke vahendeid ning materjale (71 vastust) (joonis 9). Mõnevõrra vähem sooviti õppematerjalis näha tunnijaotusplaani (44 vastust).

Lisaks toodi välja, et õppematerjal võiks olla videoformaadis (nt Youtube kanalina). Sooviti, et õppematerjalis oleks näiteid Eesti kunstist ning, et erinevatele kooliastmete oleks vanuse järgi soovituslikud tehnikad raskusastmete järgi. Veel tõi üks õpetaja välja, et õppematerjalis võiks olla koht trükitehnikate tehnoloogia põhitõdede kohta.

Joonis 9. Õppematerjali sisu

Õpetajatelt sooviti teada, kui tõenäoline see on, et nad taolist õppematerjali kunstitundide läbiviimiseks kasutama hakkavad. Joonisest 10 selgub, et üle poole õpetajatest (54%) arvas, et tõenäosus on üsna suur, mõnevõrra vähem (32%) arvas, et tõenäosus on väga suur ning 5% õpetajatest arvas, et pigem väike. 8% õpetajatest ei oskanud seisukohta öelda. Mitte ükski õpetaja ei vastanud, et tõenäosus on väga väike.

Joonis 10. Tõenäosus õppematerjali kasutamiseks

3.3. Arutelu ja analüüs

Esimese uurimisküsimuse „Kui vajalikuks peavad kunstiõpetajad trükitehnikate õpetamist põhikooli kunstitundides?“ vastuste põhjal saab väita, et õpetajad peavad trükitehnikate õpetamist kunstitundides pigem vajalikuks. Õpetajate vastuste seast tuli esile, et õpetajad peavad trükitehnikaid põnevaks, kunstitunde mitmekesistavaks kunstiliigiks. Veel tõid õpetajad oma arvamuste seas välja mitmeid põhjuseid, mis vastavad alapeatükis 2.1. väljatoodule. Uuringu tulemusena sai kinnitust see, et trükitehnikad on põnevad nii õpetajate kui õpilaste jaoks, mida väidavad ka Planinšek (2000) ja Brešan (2004), kes on välja toonud, et õpilaste arvates on erinevate trükitehnikate protseduurid väga huvitavad, mis omakorda suurendab õpilaste motivatsiooni ja loovust (Linardić 2015, lk 3).

Teisele uurimisküsimusele „Millised on kunstiõpetajate kogemused trükitehnikate õpetamisel?“ vastustest selgus, et suurem osa vastanutest (83%) on trükitehnikaid õpetanud nii teoreetiliselt kui erinevad ülesandeid läbi praktilise tegevuse läbi teinud. Lisaks selgus, et peamised trükitehnikad, mida kunstitundides praktiseerinud on, on lihtsamad tehnikad nagu papi- ja materjalitrükk ning templitrükk. Teoreetiliselt on läbi tehtud samuti papi- ja materjalitrükki, ent ka linoollõiget. Andmetest selgub, et õpetajad tutvustavad neid tehnikaid vähem, mida trükipressi olemasoluta ei ole võimalik praktiseerida. Vastustest tuli samuti välja, et õpetajad saavad trükitehnikaalast infot eelkõige raamatutest või internetiallikest.

Kolmandale uurimisküsimusele „Milliseid takistusi on kunstiõpetajatel trükitehnikate õpetamisel ette tulnud?“ vastasid peaaegu kõik vastanutest (92 vastust), et peamine takistus trükitehnikate läbitegemisel on erialaste seadmete puudus. Sealjuures vastas vaid 15 õpetajat, et puuduvad vajalikud õppevahendid nagu värvid ja paberid.

Uurimisküsimuse „Kas ja mida soovivad kunstiõpetajad trükitehnikaid ja õppeülesandeid koondavast õppematerjalist?“ vastustest järeldub, et õpetajad soovivad õppematerjalis näha õppevideoid ja näidisfotosid. Eelnevalt oli õpetajatel palutud vastata ka küsimusele, kas nad tunnevad vajadust taolise õppematerjali järgi ning vastanutest 81% kinnitas, et trükitehnikaid koondavaid õppematerjale võiks rohkem olla.

Tulemustest järeldub, et hetkeseis trükitehnikate õpetamisel põhikooli II ja III kooliastme kunstitundides on hea eelkõige teoreetiliselt käsitletud trükitehnikate seas, ent õppetundides praktiliselt läbitehtud trükitehnikad piirduvad nelja iseloomult lihtsa trükitehnika praktiseerimisega.

Õpetajate vastustest saab järeldada, et õpetajad on trükitehnikate õpetamisele kunstitundides positiivselt häälestatud ja peavad tehnikate õpetamist vajalikuks. Tulemustest saadi teada, et õpetajad soovivad taolisi õppematerjale, ning arvesse võttes, et õpetajate suurimaks takistuseks trükitehnikate õpetamise juures on olnud spetsiifiliste seadmedete puudus, saab järeldada, et vajadus õppematerjali järgi, mis koondaks käepäraste vahenditega tehtavad trükitehnikad ja õppeülesanded, on suur. Kuna tulemustest ilmnes, et õpetajad on suurema osa informatsioonist trükitehnikate kohta saanud kirjatrükistest või internetiallikatest, võib teha järelduse, et õppematerjal oleks õpetajatele optimaalne esitada digitaalsel või trükikujul.

4. ÕPPEMATERJALI KOOSTAMINE

Käesolevas peatükis antakse ülevaade olemasolevale õppematerjalile, õppematerjali koostamise protseduurile ning õppematerjali koostamise käigus valminud õppeülesannetele.

4.1. Olemasolev õppematerjal

Eestikeelseid õppematerjale, kus oleks käsitletud trükitehnikate õpetamist II ja III kooliastme kunstitundides on vähe. Üheks näiteks on Eve Eesmaa koostatud raamat „Trükk on tore“, mis on spetsialiseerunud kõrgtrükitehnikate praktiseerimise võimalustele ja huvi äratamiseks nii kunsti- kui ka tavakoolides (2008).

Ka veebipõhiseid õppematerjale on vähevõitu. Järgnevalt tuuakse välja kaks kodulehte, mis on orienteeritud trükitehnikate tutvustamisele. Leheküljel „Graafika“ (s.a.) on lahti seletatud trükitehnikate mõisteid ning tutvustatud ka moodsamaid lahendusi. Samuti lisatakse leheküljele jooksvalt infot erinevatest trükitehnikatega seonduvatest üritustest ja töötubadest. Antud koduleht aga trükitehnikate praktiseerimiseks koolis võimalusi ei paku.

Ainus veebipõhine õppematerjal, mis aitab õpetajaid trükitehnikaid käepäraste vahenditega kunstitundides läbi teha on Gled-Airiin Saarso koostatud koduleht „Trükkimine“ (Saarso s.a.). Õppematerjal annab küll hea ülevaate erinevatest trükitehnikatest, ent on pigem mõeldud I kooliastmele ning puudu on ka kaasaegsemast illustratiivsest pildi- ja videomaterjalist.

Varasemate õppematerjalide otsimisel selgus, et digitaalset õppematerjali, mis aitaks õpetajatel trükitehnikaid kunstitundides paremini õpetada ja sisaldaks endas ka trükitehnikate ajalugu, mõisteid ja õppeülesandeid, ei ole.

4.2. Õppematerjali koostamise protseduur ja kirjeldus

Õppematerjal koostati vahemikus veebruar–aprill 2018. Kuna uurimuse tulemustest tuli välja, et suur osa õpetajatest on trükitehnikate kohta informatsiooni saanud internetiallikate kaudu ning ka seetõttu, et veebipõhine õppematerjal on soovijatele kergesti kättesaadav, otsustati õppematerjal luua digitaalselt. Laanpere toob välja, et digitaalne õppematerjal on digitaalsel kujul levitatav õppeotstarbeline materjal (nt esitlus, raamat, ülesanne, test), mis sisaldab teksti, graafilisi ja multimeedia- elemente ning võib olla rohkemal või vähemal määral interaktiivne (2015, lk 5).

Koostatud õppematerjal on süstematiseeritud kodulehel Weebly keskkonnas, mis võimaldab nii pildi-, teksti- kui videomaterjali samaaegset kasutamist kaasaegses keskkonnas. Koduleht on suunatud põhikooli kunstiõpetajatele abistamiseks ja julgustamiseks neid kunstitundides trükitehnikaid rohkem läbi tegema. Valminud õppematerjal asub aadressil: www.trykitechnikad.weebly.com.

Õppematerjali koostamisel on lähtutud uurimisküsimuse „Mida soovivad ja vajavad õpetajad trükitehnikaid ja õppeülesandeid koondavast õppematerjalist?“, vastustest. Samuti on õppematerjali koostades arvesse võetud põhikooli riiklikus õppekavas väljatoodud ning varasemaid puudujääke sarnastes õppematerjalides. Kuna uurimusest selgus, et õpetajad peavad peamiseks takistuseks trükitehnikate õpetamisel spetsiifiliste seadmete puudumist, on õppematerjalis põhirõhk trükitehnikatel, mis ei eelda trükipressi olemasolu.

Kuna uuringust tuli esile, et õpetajad soovivad õppematerjalis näha eelkõige õppevideoid ja näidisfotosid, valiti seetõttu ka õppematerjali teoreetilist osa illustreerima rohkelt pildi- ja videomaterjali. Igale fotole ja videole peale vajutades avaneb veebileht pildi või video originaallehele.

Koostatud õppematerjal koosneb viiest sisukategooriast: „Avaleht“, „Trükitehnikad“, „Koolis“, „Blogi“ ja „Kasutatud allikad“. „Trükitehnikate“ alakategooriatest saab ülevaate traditsiooniliste trükitehnikate protsessidest ja ajaloost. Kui vajutada otse „Trükitehnikate“ sisulehe peale, saab ülevaate tehnikate terminoloogiast. Sisulehe „Koolis“ alamkategorias „Trükitehnikad praktikas“ saab ülevaate trükitehnikatest, mida saab käepäraste vahenditega kunstitundides praktiseerida ning teine alamkategorია „Õppeülesanded“ toob

välja kuue õppeülesande juhendid. Sealjuures kui vajutada sisulehe „Koolis“ peale, saab lugeda üldisi soovitusi trükitehnikate õpetamise kohta kunstitundides. Lisaks kuulub kodulehe juurde blogi, kuhu töö autor saab jooksvalt lisada trükitehnikate õpetamisega seostuvaid ideid ja võimalusi ning lisada põnevaid näiteid õpilaste trükitehnikates valminud töödest. Kodulehel kasutatud illustratiivne- ja tekstimaterjal on välja toodud eraldi sisulehel „Kasutatud allikad“. Lisaks on õppematerjali sisse toodud suunavad viited sarnastele materjalidele.

4.2.1. Õppeülesanded

Digitaalsele õppematerjalile praktilise lisaväärtuse andmiseks on koostatud kuus õppeülesannet (Lisa 2), mis on mõeldud õpetajatele inspiratsiooniks trükitehnikate õpetamisel kunstitundides. Õppeülesanded koosnevad teoreetilisest tööjuhendist, kus on kirjas töö käik, pädevused ja lõiming. Veebilehel olevate õppeülesannete juures on ka näidisfoto ja näidisvideo töö protsessist.

Kodulehel olevate kuue õppeülesande illustreerimiseks on loodud õppevideod, mis on üles laetud YouTube keskkonda ning loodud videokanal nimega Tryki Tehnikad. Videote tegemisel oli eesmärgiks kiirelt ja konkreetselt edasi anda töö protsessi käik.

Õppeülesanded on koostatud nelja lihtsamini teostatava trükitehnika (materjalitrükk, templitrükk, monotüüpia ja diatüüpia) ja kahe tehnika kohta, mis vajavad mõnevõrra spetsiifilisemat varustust (kuivnõel ja linoollõige). Õppeülesannete teemade kavandamisel otsustati kasutada üldlevinud teemasid nagu loomade ja silma kujutamist ning illustratsioonide, maastiku ja autoportree kujutamist, lähenedes teemale tavapärasest erinevas võtmes läbi trükitehnikate praktiseerimise. Iga õpetaja saab vastavalt klassile ja töövahendite olemasolule õppeülesannetes muudatusi teha. Veebilehel on olemas ka link, mis juhatab kasutaja vastavat trükitehnikat tutvustava peatüki juurde.

5. ÕPETAJATE TAGASISIDE ÕPPEMATERJALILE

Käesolevas peatükis on välja toodud praktiseerivate kunstiõpetajate tagasiside loodud õppematerjalile. Esmalt kirjeldatakse tagasiside saamise metoodikat ja seejärel tagasiside tulemusi koos järeldustega. Lisaks õppematerjali tagasisidele, on esitatud kolme õpetaja kogemused õppeülesannete testimisel põhikooli II ja III kooliastme kunstitundides.

5.1. Metoodika

Digitaalne õppematerjal anti õpetajatele tagasisidestamiseks vahemikus 1.mai–7.mai 2018. Tagasiside küsimustik trükitehnikate õppematerjali kohta saadeti 37 õpetajale, kes olid soovinud teada saada esimese uurimuse tulemusi. 37 õpetajast vastas küsimustikule kümme õpetajat. Kümne praktiseeriva põhikooli kunstiõpetaja seast kolmel õpetajal paluti katsetada kunstitundides 1–2 õppeülesannet ka läbi. Kaks kunstiõpetajat katsetasid õppeülesande läbi Tartu põhikoolides ja üks Tallinna põhikoolis.

Küsimustik koosnes kahest suletud küsimusest, kahest poolavatud küsimusest ning kuuest avatud küsimusest.

Peamised küsimused, millele sooviti vastused saada olid järgmised:

- 1) Kui rahul on kunstiõpetajad koostatud õppematerjali ja õppeülesannetega?
- 2) Kas õppematerjali ülesehitus on loogiline ja kasutajasõbralik?
- 3) Milliseid täiendusi või muudatusi oleks vaja veel õppematerjalis teha?
- 4) Kas koostatud õppematerjal aitab trükitehnikaid kunstitundides paremini õpetada?

Küsimustele vastuste saamiseks koostati elektrooniline küsimustik, mis koosnes kümnest küsimusest (Lisa 3). Küsimustik koostati Google Forms keskkonnas. Vastuseid analüüsiti kvalitatiivselt.

5.2. Tulemused

Õpetajate vastuseid on veidi keeleliselt korrastatud, ent ei ole muudetud lausete sisu.

Kümnest õpetajast viis vastasid, et on rahul veebilehel oleva õppematerjali ja õppeülesannetega ning viis õpetajat vastasid, et on pigem rahul. Kõigi kümne õpetaja jaoks on õppematerjali ülesehitus loogiline ja kasutajasõbralik. Üks õpetajat tõi veel välja, et trükitehnikatest ja ajaloost on antud põhjalik ülevaade ning lisaks tekstile on rohkelt visuaali ja videoid, mis aitab mõista tehnikate ülesehitust ning ühe õpetaja arvates on veebileht üldiselt loogiline, aga õppeülesannete ajaline kulg jäi veidi arusaamatuks.

Kõik õpetajad arvasid, et õppematerjalis on piisavalt illustratiivset materjali. Vastajatest pooled pidasid õppeülesandeid kergesti arusaadavaks ning vastanutest pooled pigem arusaadavaks.

Õppematerjali tugevustena toodi esile, et ülevaade trükitehnikatest on väga hea, lihtsalt ja kiirelt saab leida infot. Kõik on koondatud ühele lehele ning see hoiab kokku õpetaja aega. Samuti toodi välja, et õppematerjal on põhjalik ning pakub häid trükitehnikate võimalusi klassiruumis käepäraste vahenditega. Õpetajate meeldis, et õppematerjali oli lisatud õppe- ja näidisvideod. Samuti arvati, et õppematerjal sobib kasutamiseks ka juhul, kui on vaja anda õpilastele iseseisev ülesanne, kus õpilased tutvuvad iseseisvalt tehnikate olemustega. Märgiti ära ka tehnikate kompaktne ja loogiline ülesehitus ja illustratiivse materjali on mitmekesisus, mis on õpilastele huvitav.

Üks õpetaja tõi positiivse küljena esile, et ülesanded on internetist kättesaadavad ning ei pea midagi endale arvutisse laadima. Põhimõtteliselt saab linki ka õpilastega jagada ning need, kellel on sügavam huvi saavad ise põhjalikumalt teemat edasi uurida – näiteks kui tunnis proovitakse ainult ühte tehnikat, siis saavad õpilased ise mõne teise tehnika kohta juurde uurida. Veel tõi vastanu positiivsena välja, et materjalis on näited ka Eesti kunstist. Vastanu sõnul on veebileht keeleliselt korrektne, tekst lihtsalt haaratav ja huvitavate näidetega. Olulised teemad on kaetud.

Üks õpetaja tõi välja, et õppematerjal on konkreetne ja ilma liigse ilutseva tekstita. Õpetaja jaoks oli väga praktiline alakatergooria „Trükitehnikad praktikas“, tuues esile, et teooria ja praktika ühendamise on põhiline element, mida ta õppematerjalilt ootab. Lisaks tõi ta õppematerjali tugevusena veel esile, et pole liigset päevaraamatuvormis jutustamist ja subjektiivseid seisukohavõtte, mis tihti õpetajat videojuhendites või blogides häirivad.

Õppematerjali puudustena toodi esile, et näidised tehnikatest on täiskasvanutele, olles „kunstipärased“ ja vähem kaasaegsed ning noortepärased. Ühe õpetaja arvates on mõned õppematerjalis olevad videod pikad ja neid on õpilastega raske vaadata ning kohati läheb video sisu liiga spetsiifiliseks. Lisaks toodi õppeülesannete puudustena esile, et paremini võiks olla leitavad õppeülesannete peatükid, see tähendab mitte alla kerides, vaid võiksid olla eraldi peatükkidena või punktide kaupa välja toodud, kuna õppeülesanded jäid antud hetkel õpetajale mõningal määral märkamata. Kolm õpetajat ei osanud puudustena midagi esile tuua.

Edasiste täienduste ning muudatusena pakuti välja, et juurde võiks tekkida koht, kus oleks töölehed ja õpetused, mida saaks enne tundi õpilaste tarbeks välja printida. Toodi veel välja, et kodulehel võiks olla võimalus jagada omavahel kogemusi ja anda tagasisidet. Samuti võiks olla koht, kus saab pakkuda endapoolseid ülesandeid trükitehnikate teemadel. Veel toob õpetaja esile, et oleks ideaalne, kui videote juures oleks arvestatud erinevate vanustega ja erinevale vanusele mõeldud videote leidmine oleks lihtsam, näiteks mingi selgema jaotuse või märgistusega pealkirjas.

Õpetajad pakkusid välja, et õppematerjalis võiks olla koht, kuhu õpetajad saaksid enda leitud materjale, pilte ja linke lisada ning koht, kus oleks soovitusel trükkimiseks hea materjali leidmiseks. Veel toodi välja, et tulevikus võiks juurde tekkida galerii õpilaste töödest. Samuti arvati, et iga tehnika kohta võiks olla näidisülesanne, et suunata õpetajaid neid kasutama. Üks õpetaja arvas, et oleks ideaalne, kui videod oleksid eestikeelsed. Juhul kui oleks suurem valik õppeülesandeid, võiks sisulehe „Trükitehnikad praktikas“ alt pääseda ka otseteed vastava õppeülesande või bloginäite juurde. Üks õpetaja pakkus välja, et võiks mõelda sellele, kuidas õpilased saaksid seda materjali iseseisvalt kasutada, sest hetkel on väljenduslaad suunatud ainult õpetajale, ent võiks olla ka üldisemale kasutajaskonnale orienteeritud. Neli õpetajat ei osanud edasiste täienduste või muudatustena esialgu midagi esile tuua.

Küsimusele, kas õppematerjal aitaks kunstitundides trükitehnikaid paremini õpetada vastas kaheksa õpetajat, et kindlasti aitaks ja kaks õpetajat vastas, et pigem aitaks. Kuus õpetajat vastasid ka, et tõenäosus õppeülesannete kunstitunnis läbitegemiseks on pigem suur ning neli õpetajat vastas, et tõenäosus on suur.

Küsimusele, kas õpetajad leidsid enda jaoks uusi nippe või tehnikaid, mida õpilastele õpetada, vastasid neli õpetajat, et avastasid enda jaoks diatüüpia tehnika. Üks õpetaja sai inspiratsiooni templitrüki tegemiseks, kolm õpetajat käepäraste vahenditega siidtrüki ja kaks õpetajat litograafia rakendamiseks kunstitundides. Kaks õpetajat said inspiratsiooni ka želatiintrüki tegemiseks. Üks õpetaja vastas, et talle oli uueks teadmiseks alternatiivsete variantide kasutamine trükkimises. Ühele õpetajale meeldis mitme trükitehnika ühendamise mõte ning üks õpetaja ei leidnud enda jaoks uusi nippe või tehnikaid.

5.2.1. Õppeülesannete testimise tulemused

Töö autori poolt välja pakutud õppeülesanded olid õpetajatele inspiratsiooniks ning seega võisid nad vastavalt klassile, olemasolevatele vahenditele ning varemõpitud teemadele õppeülesannetes muudatusi teha. Peatükis kasutatud fotod on õpetajate pildistatud ning nende kasutamise jaoks magistritöös on eelnevalt küsitud nõusolek ning õpetajad on omakorda küsinud vastavate õpilaste käest luba nende tööde anonüümseks kasutamiseks antud magistritöös.

Õpetajad andsid pärast õppeülesannete läbitegemist vabas vormis elektroonilisel teel töö autorile tagasisidet ning täitsid ära tagasiside küsimustiku. Kõik õpetajad tegid lähtuvalt koolis olevatest vahenditest ja materjalidest õppeülesannetes muudatusi. Kõik õpetajad valisid õppeülesande läbitegemiseks diatüüpia tehnika, ent katsetati ka monotüüpiat. Õpetajatele anonüümsuse tagamiseks on kasutatud õpetajate tagasisidele viitamisel vastavalt „Õpetaja1“, „Õpetaja2“ ja „Õpetaja3“. Õpetajate vastuseid on keeleliselt kohandatud, ent vastuse sisu on jäetud samaks.

Õpetaja1 valis katsetamiseks diatüüpia tehnika ning teemaks valis loomade kujutamise. Õpetaja katsetas tehnikat 9. klassiga kahe ainetunni vältel. Esimesel korral katsetati

guaššidega ning teisel korral õlipastellidega. Guašitöö puhul katsid õpilased alusplaadi guašiga pintsli abil. Seejärel pandi prinditud foto loomast alusplaadi peale ja kujutis joonistati hariliku pliiatsiga üle. Paar õpilast olid plaadile värvi liiga paksult pannud ja seetõttu jäi neil paber plaadi külge kinni.

Foto 1. Näide õpilase tööst (Allikas: Õpetaja1 2018)

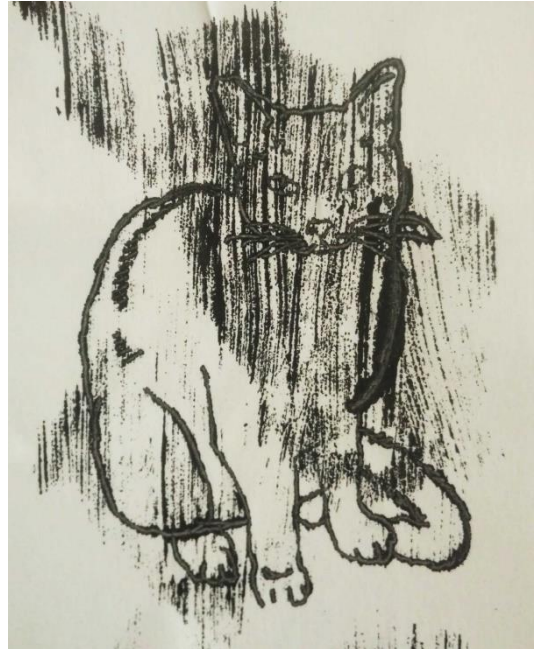

Foto 2. Näide õpilase tööst (Allikas: Õpetaja1 2018)

Diatüüpia tegemiseks õlipastellitehnikas katsid õpilased esmalt ristkülikulise ala pastellidega ja panid selle peale prinditud foto, mõned õpilased joonistasid peast.

Foto 3. Näide õpilase tööst (Allikas: Õpetaja1 2018)

Õpetaja2 katsetas diatüüpia ja monotüüpia tehnikat kahe seitsmenda ja ühe viienda klassiga. Õpetaja kogemustest 7. klassiga selgub, et õpilased sai tehnikate protsessist aru. Õpetaja katsetas tehnikaid valtsi, musta ja valge veepõhjalise trükivärviga. Mõned õpilased proovisid ka akrüülidega värvilist monotüüpiat teha. Tööde allkirjastamise said osad õpilased ilusti selgeks, mõnel oli keerulisem aru saada. Enamik õpilastele tehnikad meeldisid, ent mõned õpilased tõdesid, et oli veidi igav. Teise 7. klassi õpilased nautisid üldiselt diatüüpiat rohkem, sest õpilased said konkreetsema tulemuse kui monotüüpias. Õpetaja sõnul oli üldiselt mõnus tund, õpilased tegid kaasa ja katsetasid mitme variandiga ning tööd tulid huvitavad.

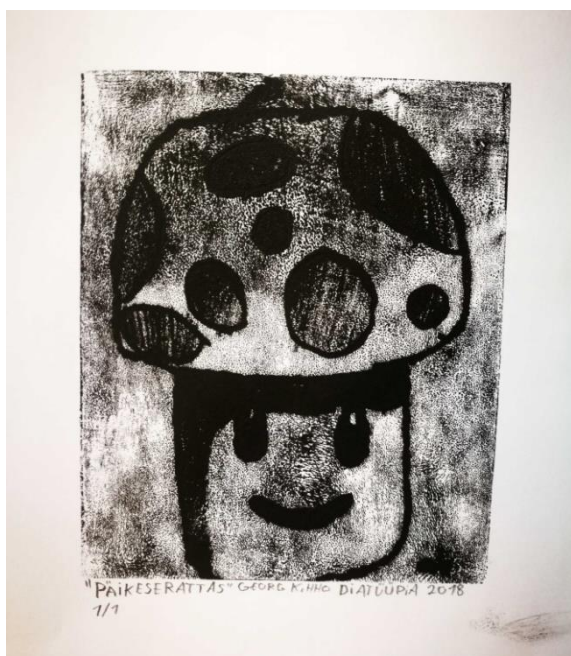

Foto 4. Näide õpilase tööst (Allikas: Õpetaja2 2018)

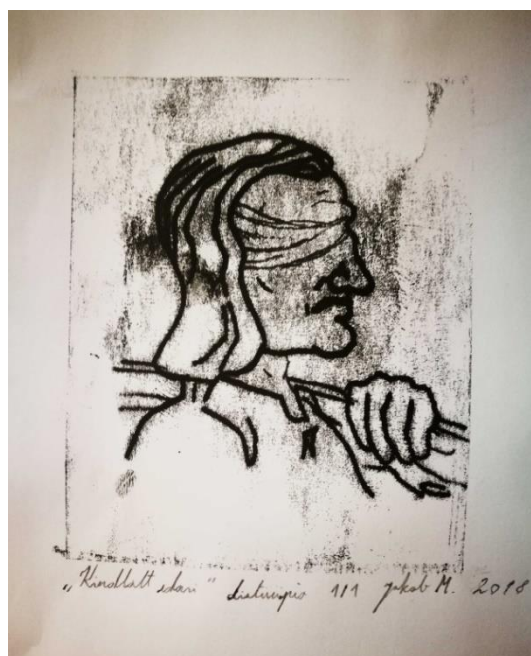

Foto 5. Näide õpilase tööst (Allikas: Õpetaja2 2018)

Õpetaja2 tegi diatüüpia tehnikat ka 5. klassi õpilastega. Tundi juhatas õpetaja sisse videote vaatamisega, mida muidu elav klass väga ilusti jälgis. Pikemalt vaadati koostatud kodulehel leiduvat videot Edgar Degas monotüüpia katsetustest. Väga ilusti sai klass läbi katsetuste ja algse juhendamisega pihta sellele, et kui teksti kasutada, siis peab selle trükiplaadile peegelpildis kirjutama. Kõik proovisid ja katsetasid ning said tehnika loogikale pihta.

Õpetaja3 tegi 6. klassiga läbi monotüüpia ja diatüüpia tehnikat. Õpetaja sõnul läks tund hästi, tuues esile, et tehnikad (eelkõige monotüüpia), olid õpilaste jaoks huvitavad. Õpilased, kes olid teemasse rohkem süvenenud, esitasid küsimusi ja soovisid teemast põhjalikku ülevaadet. Uued tehnikad olevat tekitanud suurt vaimustust ja õpetaja otsustas trükitehnikate teemaga ka jätkata. Õpetaja sõnul oli õppeülesanne hästi ülesehitatud ja sobib näiteks veerandi lõpu ülesandeks, kui enam suuremat projekti teha ei jõua.

Foto 6. Näide õpilase tööst
(Allikas: Õpetaja3 2018)

5.3. Järeldused

Üldjoontes jäid õpetajad nii loodud õppematerjali kui ka õppeülesannetega rahule ning seda peeti heaks abimaterjaliks trükitehnikate õpetamisel kunstitundides. Õppematerjal aitab neil trükitehnikaid paremini tundides läbi teha ning õpetajad said enda jaoks uut infot. Õpetajate kogemustest ja tagasisidest võib järeldada, et õppeülesanded sobivad kunstitundides tehnikate praktiseerimise alusmaterjaliks.

Õpetajad andsid ka palju ettepanekuid, kuidas õppematerjali täiendada ja parendada, mis tulevikus õppematerjali edasiarendusel ka kindlasti arvesse võetakse. Näiteks on kavas lisada veebilehele ka õpilastele suunatud õppematerjali, täiendada eestikeelsete õppevideote osakaalu ja lisada foorum, kus õpetajad saavad jagada oma kogemusi ja mõtteid trükitehnikate õpetamisest.

Peamised kitsaskohad, mida õpetajad välja tõid oli seotud õppeülesannetega. Näiteks toodi välja, et õppeülesandeid on raske õppematerjalist üles leida.

Töö autor viis sisse õpetajatelt saadud tagasisidest mõned muudatused. Näiteks lisati õppematerjali juurde ikooninupp, et lihtsustada veebilehel liikumist. Õppeülesanded muudeti mõnevõrra lühemaks vormistuse redigeerimise teel. Lisaks vahetati ühe kunstniku näidisplilt eakohasema vastu ning õppeülesannete juures olevad fotod lisati pildiprogrammi, et oleks võimalik fotosid ka suuremalt vaadata.

Õpetajatelt saadud tagasiside oli väärtuslik ja andis edasisi ideid, kuidas õppematerjali täiendada, et õpetajatel oleks õppematerjalist veel enam kasu. Edasiste täienduste hulka kuulub ka koht kodulehel, mis oleks suunatud õppijale. Samuti võiks rohkem olla eestikeelseid õppevideosid. Õppematerjali edasiarendusena tuleb kõne alla ka alapeatükk erinevate töölehtedega, mida teemat käsitledes saaks õpilastele välja printida.

Eelnevale tuginedes saab öelda, et koostatud õppematerjal täidab enda eesmärgi ja õppeülesandeid testinud ja veebilehte hinnanud õpetajatelt saadud tagasiside abil on võimalus veebilehte kasutajasõbralikumaks muuta ja edasisi parendusi ellu viia.

KOKKUVÕTE

Magistritöö lähtepunktiks oli **uurimisprobleem**, milleks oli traditsiooniliste trükitehnikate vähenenud praktiseerimine põhikooli II ja III astme kunstitundides. Uurimisprobleemist lähtuvalt oli magistritöö **eesmärgiks** välja selgitada hetkeolukord trükitehnikate õpetamises põhikooli II ja III kooliastme kunstitundides ning pakkuda kunstiõpetajatele nende soovide ja vajaduste lähtuvalt trükitehnikaid koondav õppematerjal koos õppeülesannetega.

Eesmärgini jõudmiseks taheti saada vastuseid järgmistele **uurimisküsimustele**:

- 1) Kui vajalikuks peavad kunstiõpetajad trükitehnikate õpetamist põhikooli kunstitundides?
- 2) Millised on kunstiõpetajate kogemused trükitehnikate õpetamisel?
- 3) Milliseid takistusi on kunstiõpetajatel trükitehnikate õpetamisel ette tulnud?
- 4) Kas ja mida soovivad kunstiõpetajad trükitehnikaid ja õppeülesandeid koondavast õppematerjalist?

Töö teoreetilises osas käsitleti trükitehnikate positsiooni läbi ajaloo ja tänapäeva ning analüüsiti trükitehnikate olulisust ning osatähtsust põhikooli riiklikus õppekavas. Lisaks anti magistritöös soovitusi trükitehnikate õpetamiseks kunstitundides käepäraste vahenditega. Analüüsides varasemaid sarnaseid uurimusi selgus, et õpetajapoolset nägemust trükitehnikate õpetamisest pole varem tehtud.

Empiirilise uurimuse käigus koostati elektrooniline küsimustik, millega sooviti välja selgitada hetkeseis trükitehnikate õpetamises põhikooli II ja III astme kunstitundides. Samuti sooviti teada saada kunstiõpetajate soove ja vajadusi trükitehnikaid koondavale õppematerjalile. Uurimuse, milles osales 111 kunstiõpetajat, käigus selgus, et õpetajad peavad trükitehnikate õpetamist kunstitundides vajalikuks ning katsetavad trükitehnikaid õpilastega kunstitundides nii teoreetiliselt kui läbi praktika. Peamise takistusena tehnikate õpetamisel toodi välja, et puuduvad spetsiifilised vahendid ja seadmed, mis limiteerivad

trükitehnikate õpetamise võimalikkust. Hetkeseisuga käsitletakse trükitehnikate teoreetilist osa koolides küllaltki mitmekesiselt, praktiliselt tehnikaid proovides piirduakse aga nelja iseloomult lihtsa tehnikaga. Selgub ka, et õpetajate vajadus kaasaegsema ja ligipääsetava õppematerjali järgi, kus oleks ühendatud teooria ja praktika on suur.

Õppematerjali koostamise eel uuriti varasemaid trükitehnikate teemalisi õppematerjale, millest selgus, et kaasaegset, pildi- ja videomaterjaliga trükitehnikaid koondavat õppematerjali, ei ole varem koostatud. Võttes arvesse eelnevate õppematerjalide kitsaskohti, põhikooli riiklikku õppekava ning eelkõige õpetajate soove ja vajadusi õppematerjalile, koostati kaasaegne rohke pildi- ja videomaterjaliga peamisi trükitehnikaid koondav õppematerjal. Eelkõige pakub õppematerjal võimalusi, kuidas käepäraste vahenditega tehtavaid trükitehnikaid kunstitundidesse rohkem kaasata. Õppematerjalile praktilise väärtuse andmiseks koostati kuus õppeülesannet, mida illustreerivad foto- ja videonäited töö protsessist. Õppematerjalile kättesaadavuse eesmärgil loodi õppematerjal digitaalsel kujul veebikeskkonnas.

Koostatud õppematerjalile andis elektroonilise küsimustiku teel tagasisidet kümme praktiseerivat kunstiõpetajat, mille tulemusel selgus, et õpetajad on koostatud õppematerjaliga rahul ning arvati et see aitab neil trükitehnikaid kunstitundides paremini õpetada. Seega saab öelda, et õppematerjal täidab oma eesmärgi. Õppematerjal on ajas muutuv ja edasised plaanid õppematerjali täiustamiseks õpetajatepoolsete soovidega on võetud päevakorda.

KASUTATUD KIRJANDUS

Alzier, É. *Sine anno*. Kitchen Litho. Nontoxicprint.

<http://www.nontoxicprint.com/kitchenlitho.htm>, (11.03.2018).

Caplow, D. 2009. Paper Politics: Socially Engaged Printmaking Today. Ed. Josh MacPhee.

Eesmaa, E. 2008. Trükk on tore. Tartu: Bookmill.

Goldstein, C. 2008. Printmaking and Theory.

http://www.jstor.org/stable/40379367?seq=1#page_scan_tab_contents, (27.02.2018).

Germain, L. *Sine anno*. Printmaking Without a Press.

<http://www.lindagermain.com/gelatin-prints-by-linda-germain/>, (11.03.2018).

Graafika. *Sine anno*. <http://www.graafika.ee/>, (22.01.2018).

Griffiths, A. 1996. Prints and Printmaking: An Introduction to the History and Techniques. British Museum Press.

Hain, J. 2001. Graafikud, graafikaateljee, graafikakunst. Kataloogist: Eesti graafika XX. Toim Jõekalda, L. Tallinn: Raamatutrükikoda.

Helme, S. & Kangilaski, J. 1999. Lühike Eesti kunsti ajalugu. Kunst.

Hennoste, K. 2013a. Trükigraafika tehnikate kasutamine kunstitundides. [Magistritöö]. Tallinna Ülikool. Kunstihariduse osakond. Tallinn.

Hennoste, K. 2013b. Trükigraafika. <https://graafikakoolis.weebly.com/>, (1.02.2018).

- Hume, H. 2008. The Art Teacher's Survival Guide for Elementary and Middle Schools. Jossey-Bass.
- Karro, P. 2017. Uus Eesti graafika: Lilli-Krõõt Repnau. *Müürileht*, 24.10. <https://www.muurileht.ee/uus-eesti-graafika-lilli-kroot-repnau/>, (1.05.2018).
- Krull, E. 2000. Pedagoogilise psühholoogia käsiraamat. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Kunsti leksikon. 2001. Tallinn: Eesti Klassikakirjastus.
- Laanpere, M. 2015. HITSA koordineeritud nelja digitaalse õppevara komplekti evalvatsiooniuringu hindamisaruanne. http://innovatsioonikeskus.ee/sites/default/files/tekstifailid/Aruanne_digioppevara_MLaanpere_14072015.pdf, (3.05.2018).
- Lawton, P. 2007. Balancing Act: Bridging the Traditional and Technological Aspects of Culture Through Art Education. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1099049.pdf>, (22.04.2018).
- Linardić, L. 2015. Attitudes Of Primary School Pupils About Printmaking. https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=218598, (28.01.2018).
- Lõugas, A. 2001. Eesti graafika täna, homme. Kataloogist: Eesti graafika XX. Toim Jõekalda, L. Tallinn: Raamatutrukikoda.
- Noormaa, A. 2004. Lastega koos kunstis. 1. trükk. Tallinn: Kirjastus Koolibri.
- Nurk, T. 1962. Graafikatehnikad. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus.
- Okas, E. & Kangilaski, O. 1965. Sügavtrükitehnikad. Tallinn: Kunst.
- Peterdi, G. 2018a. Printmaking. <https://www.britannica.com/art/printmaking>, (20.01.2018).

Peterdi, G. 2018b. History of Printmaking.

<https://www.britannica.com/art/printmaking/History-of-printmaking>, (20.01.2018).

Pettersson, J. 2017. Printmaking in the Expanded Field. Ed. Pettersson, J. Livonia SIA.

<https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/2485150/PITEF-Epub-FIN.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, (2.05.2018).

Põhikooli riiklik õpekava. 2011. RT I, 14.01 2011, 1; RT I, 14.02.2018, 8

<https://www.riigiteataja.ee/akt/129082014020?leiaKehtiv>, (18.04.2018).

Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 1: Ainevaldkond „Keel ja kirjandus“. 2011.

<https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1290/8201/4020/1m%20lisa1.pdf#>, (18.04.2018).

Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 4: Ainevaldkond „Loodusained“. 2011.

<https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1290/8201/4020/1m%20lisa4.pdf#>, (18.04.2018).

Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 6: Ainevaldkond „Kunstiained“. 2011.

<https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1290/8201/4020/1m%20lisa6.pdf#>, (20.02.2018).

Põhikooli riiklik õppekava. Lisa 7: Ainevaldkond „Tehnoloogia“. 2011.

<https://www.riigiteataja.ee/aktilisa/1290/8201/4020/1m%20lisa7.pdf#>, (18.04.2018).

Rasmusen, H. 1960. Printmaking With Monotype. Ambassador Books Ltd.

Saarso, G. A. Trükkimine. <https://www.tlu.ee/opmat/tp/trykkimine/>, (20.01.2018).

Saunders, G. & Miles, R. 2016. Printmaking in the 21st Century.

<http://www.vam.ac.uk/content/articles/p/prints-21st-century/>, (28.01.2018).

Setia, V. & Bhutia, T. 2018. Alois Senefelder.

<https://www.britannica.com/biography/Alois-Senefelder>, (22.04.2018).

Szekely, G. & Bucknam, J. 2012. Art Teaching: Elementary Through Middle School. 1st ed. Routledge.

Suzuki, S. 2011. Print People: A Brief Taxonomy of Contemporary Printmaking. <http://www.jstor.org/stable/23279529>, (23.02.2018).

Teaching Art and Design 3-11. 2007. Eds. Cox, S. & Watts, R. Bloomsbury Publishing Plc.

Tuulmets, A. 2010. Lõimimisvõimalusi põhikooli kunstis. Toim J. Jaani, L. Aru. Lõiming: lõimingu võimalusi põhikooli õppekavas. Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaraarenduse keskus. <https://www.hm.ee/sites/default/files/lõimingukogumik.pdf>, (1.05.2018).

UNESCO. 2006. Road Map for Arts Education. http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/CLT/pdf/Arts_Edu_Road_Map_en.pdf, (1.05.2018).

Varblane, R. 2018. Kui vaid Ariadne lõnga jaguks. *Sirp*, 11.05. <http://www.sirp.ee/s1-artiklid/c6-kunst/kui-vaid-ariadne-longa-jaguks/>, (11.05.2018).

Walter, B. 2010. Valik esseid. Tallinn: Raamatutrükikoda.

Õpetaja1–3. 2018. Fotod erakogust. Originaalfailid fotode autoritelt.

Õunapuu, L. 2014. Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes. [Veebiväljaanne] Tartu Ülikool. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (22.04.2018).

LISAD

Lisa 1. Küsimustik trükitehnikate õpetamise kohta põhikooli kunstitundides

Lugupeetud põhikooli kunstiõpetaja

Olen Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia kunstide ja tehnoloogia õpetaja eriala magistrant ja seoses oma magistritööga palun Teid, et vastaksite ankeetküsitlusele. Magistritöö eesmärk on välja selgitada hetkeseis traditsiooniliste trükitehnikate õpetamises põhikooli kunstitundides ja pakkuda kunstiõpetajatele nende soovidest ja vajadustest lähtuvalt trükitehnikaid koondav õppematerjal koos õppeülsannetega. Trükitehnikate alla kuuluvad kõik tehnikad, millega saab teha jäljendi, olenemata trükipressi olemasolust.

Küsimustik koosneb kümnest küsimusest ja küsimustele vastamine võtab aega umbes 10 minutit. Küsimustik on anonüümne. Palun küsimustik täita ainult II ja III kooliastmes töötavatel kunstiõpetajatel.

Kui soovite minuga jagada enda välja töötatud trükitehnikate õppeülesandeid või on Teil muid ettepanekuid seoses trükitehnikate õpetamisega põhikooli kunstitundides, siis palun kirjutage minu e-maili aadressile Kristazzimm@gmail.com.

Palun täita küsimustik hiljemalt 23. märtsiks.

Ette tänades

Krista Zimm

Sugu

- Naine
- Mees

Vanus

.....

Kui soovite teada saada uurimuse tulemusi, siis kirjutage siia oma e-maili aadress:

.....

1. Kui kaua olete põhikoolis kunstiõpetajana töötanud?*

- Vähem kui aasta
- 1–5 aastat
- 5–10 aastat
- 10 aastat või enam
- Muu

2. Kui vajalikuks peate trükitehnikate õpetamist põhikooli kunstitundides?*

- Väga vajalikuks
- Pigem vajalikuks
- Ei oska öelda
- Pigem mittevajalikuks
- Mittevajalikuks

Palun põhjendage oma arvamust.

.....

3. Millisel viisil olete õpilastele tutvustanud traditsioonilisi trükitehnikaid?*

- Olen tutvustanud vaid teoreetiliselt
- Olen tutvustanud nii teoreetiliselt kui ka erinevaid tehnikaid läbi proovinud
- Ei ole tutvustanud trükitehnikaid, aga tahaksin seda teha
- Ei ole tutvustanud trükitehnikaid ja ei näe vajadust seda teha
- Muu

4. Kui vastasite, et olete trükitehnikaid õpilastele tutvustanud teoreetiliselt, siis palun nimetage, mis tehnikad need olid.

- Linoollõige
- Puulõige
- Kuivnõel
- Monotüüpia
- Diatüüpia
- Papitrükk

- Materjalitrükk
- Templitrükk
- Trükipressiga tehtavad tehnikad (nt ofort, akvatinta, metsotinto jne)
- Ei ole trükitehnikaid õpetanud
- Muu

5. Kui vastasite, et olete trükitehnikaid õpilastele tutvustanud ka läbi praktilise tegevuse, siis palun nimetage, mis tehnikad need olid.

- Linoollõige
- Puulõige
- Kuivnõel
- Monotüüpia
- Diatüüpia
- Papitrükk
- Materjalitrükk
- Templitrükk
- Trükipressiga tehtavad tehnikad (nt ofort, akvatinta, metsotinto jne)
- Ei ole trükitehnikaid õpetanud
- Muu

6. Millistest allikatest olete saanud informatsiooni trükitehnikate õpetamiseks kunstitundides?*

- Kunstiraamatutest/ajakirjadest/muudest trükistest
- Erinevatest internetikeskkondadest (nt Google, YouTube, kodulehed, blogid jne)
- Olen tehnikaid ise välja mõelnud
- Kolleegide (sh teiste kunstiõpetajate) käest
- Kursustelt/töötubadest/üritustelt vms
- Ei ole trükitehnikaid õpetanud
- Muu

Võimalusel palun kirjutage täpsed allikad siia:

.....

7. Milliseid takistusi on ette tulnud seoses trükitehnikate õpetamisega kunstitundides?*

- Puuduvad trükitehnikate tegemiseks vajaminevad spetsiifilised seadmed (trükipress, graafikanoad, valtsid jne)
- Puuduvad vajalikud õppevahendid (guašš- või akrüülvärvid, paberid, pintsliid jne)
- Tehnikate läbiviimine võtab liiga palju aega
- Pole piisavalt teemakohast õppematerjali
- Puuduvad sellealased teadmised
- Ei ole trükitehnikaid õpetanud
- Muu

8. Kas tunnete vajadust trükitehnikaid tutvustavast ja ülesandeid koondavast õppematerjalist?*

- Jah, taolisi õppematerjali võiks rohkem olla
- Ei tunne vajadust, sellekohast õppematerjali on piisavalt
- Ei tunne vajadust, sest ei ole plaanis trükitehnikaid õpetada

9. Kui vastasite jaatavalt, siis mis võiks selles õppematerjalis kindlasti sees olla?

- Näidisfotod
- Näidisvideod
- Tunnijaotusplaan, et teada, kui palju tehnikate läbitegemine aega võtab
- Erinevatele vanuseastmetele sobivad ülesanded
- Vajalikud vahendid ja materjalid
- Täiendavad viited sarnastele õppematerjalidele
- Muu

10. Kui tõenäoline on, et kasutaksite kunstitundide läbiviimiseks taolist õppematerjali?

- Väga suur
- Üsna suur
- Ei oska öelda
- Pigem väike
- Väga väike

Kui Teil on veel lisada midagi seoses trükitehnikate õpetamisega põhikooli kunstitundides, siis palun tehke seda siin:.....

Lisa 2. Õppeülesanded

Õppeülesanne „Loomad ühiskonnas“

Tehnika: Materjalitrükk

Klass: 5.–7. klass

Kestus: 3 x 45 min

Vajaminevad vahendid ja materjalid: trükiplaadiks aluspapp või tugev paber, papp, paberid trükkimiseks, PVA liim, pintslid liimimiseks, valts või pintslid värvi pealekandmiseks, akrüül- või guaššvärvid, käärid, erinevad materjalid, mis jätavad trükkimisel paberile jälje (nöör, reljeefne kangas, mullikile jms).

Eesmärgid:

- õpilane eksperimenteerib materjalitrükiga;
- õpilane kasutab teose loomisel kompositsiooni võtteid nagu tasakaal ja proportsioon;
- õpilane väärtustab isikupäraseid ja keskkonnasäästlikke võimalusi loovtöö tegemisel;
- õpilane mõtleb loomade olukorra üle tänapäevases ühiskonnas;
- õpilane arutleb enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Tunni protsess:

- Sissejuhatav osa

Esimene tund: ligikaudu 15 minutit. Õpetaja arutleb õpilastega loomade olukorra üle tänapäevases ühiskonnas (loomad tsirkuses, loomaaias jne) ning näitab loomade temaatikaga seonduvaid sotsiaalkriitilisi pilte nüüdiskunstist (nt Banksy tööd). Õpilased otsivad internetist lisainfot loomade kohta, keda tahavad kujutada ning teevad esimesed visandid. Lisaks inspireerib õpetaja õpilasi nägemaks papis kui materjalis loovtöö tegemise võimalusi ja näitab erinevaid näidispile, mida on võimalik papist teha.

- Töö käik

Esimene tund: ligikaudu 30 minutit. Õpilased joonistavad kavandi. Kujutis ei tohi olla detailirohke, vaid peab olema võimalikult lihtne. Õpilane mõtleb trükiplaati kavandades

kompositsiooni peale püüdes saavutada töös tasakaal ja põnevad suurussuhted. Õpilased joonistavad seejärel looma kujutise papile ja lõikavad välja. Kujutise võib välja lõigata ka tükkide kaupa. Seejärel liimivad õpilased kujutise papp- või paberalusele ja liimivad kujutisele taustaks erinevaid materjale nagu nööri, mullikile, reljeefset kangast või muud taolist.

Teine tund: 45 minutit. Õpilased värvivad kujutise pintsli või valtsiga, kusjuures värvikiht peab jääma ühtlane ja õhuke. Trükkimiseks asetavad õpilased paberi värvitud kujutise peale ja suruvad tugevasti käte, puhta valtsi, pudeli või muu käepärase pressiga vastu paberit. Igal õpilasel võiks tunni jooksul valmida vähemalt kolm tõmmist. Lõpetuseks signeerivad õpilased oma töö järgmiselt: „Töö pealkiri, materjalitrükk, tiraaž, õpilase nimi või allkiri, aastaarv“.

- Kokkuvõte

Kolmas tund: 15 minutit. Õpilased arutlevad enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Üldpädevused:

- Suhtluspädevus.

Erinevate kultuuriliste näidete, materjalitrüki protsessi ja trükitehnikaalaste mõistete (tõmmis, trükiplaat, trükkimine jms) kasutamine ja nende üle arutlemine on vastavuses põhikooli riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest, -ajastutest jms rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

- Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiapädevus.

Trükiplaadi kujundamisel, sh terviku tasakaalule ja suurussuhetele mõtlemisel õpib õpilane „kasutama kunstimõisteid (kompositsioon, struktuur, rütm jne)“ (PRÕK, Lisa 6, 2011).

Lõiming:

- Loodusõpetus.

Loodusõpetuse õpetamisega taotletakse, et 7. klassi lõpuks mõistab õpilane inimtegevuse ja looduskeskkonna seoseid ning väljendab hoolivust ja lugupidamist kõigi elusolendite vastu. (PRÕK, Lisa 4, 2011)

Õppeülesanne „Silm“

Tehnika: Kuivnõel

Klass: 5.–9. klass

Kestus: 3 x 45 min

Vajaminevad vahendid ja materjalid: tugevad plastikalused, tugevad nõelad või naelad, pastmasin, vilt või nõudepesulapp, akvarell- ja joonistuspaperid, akrüül- või guaššvärvid, salvrätikud või kangalapid, prinditud fotod erinevatest silmadest, veekauss vms, ajalehed paberi kuivatamiseks.

Eesmärgid:

- õpilane tutvub ja eksperimenteerib kuivnõela tehnikaga;
- õpilane harjutab silma kujutamist;
- õpilane teab vähemalt üht välismaa ja üht Eesti kunstiteost, mis on tehtud kuivnõela tehnikas;
- õpilane arutleb enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Tunni protsess:

- Sissejuhatav osa

Esimene tund: ligikaudu 15 minutit. Õpetaja tutvustab õpilastele kuivnõela tehnikat ja näitab omal valikul näiteid Eesti ja välismaa kunstnike loomingust. Lisaks räägib õpetaja lühidalt ka silma ehitusest koos seostuvate terminitega.

- Töö käik

Esimene tund: ligikaudu 30 minutit. Õpilased valivad endale prinditud fotode seast meeldivama silma kujutise, mida tahavad enda tööle eeskujuks võtta. Silm ei pea tulema anatoomiliselt korrektne, vaid võiks anda edasi mingit emotsiooni. Kui silm on joonistatud, hakkavad õpilased silma kujutist trükiplaadile kraapima. Tunni jooksul peab õpilastele meelde tuletama, et õpilased tugevasti kraabiksid, muidu jäävad tõmmised liiga heledad.

Teine tund: ligikaudu 45 minutit. Õpilased trükivad oma tööd. Kui klassis on tööde trükkimiseks üks pastmasin, siis võib tekkida järjekord. Selle vältimiseks on soovitatav õpilastele lisaülesanne välja mõelda (põnevad töölehed, sõnade rägastik vms, võimalusel võiksid need olla trükitehnikatega seonduvad). Enne kui õpilased oma tööd trükkima hakkavad, panevad nad akvarellpaberi vette likku ning seejärel katavad oma trükiplaadi akrüül- või guaššvärviga. Järgmisena pühivad nad töölt liigse värvi salvräti või

kangalappidega maha ja võtavad seejärel veevannist paberi ja kuivatavad paberi ajalehtede vahel õrnalt ära. Õpilased panevad trükiplaadi peale niiske paberi ja kuiva paberi panevad aluse teisele poolele. Seejärel pannakse töö vildi või nõudepesulapi vahele ja pressitakse see läbi pastamasina. Iga õpilane võiks vähemalt kaks tõmmist teha mõistmaks trükitehnikate paljundamisprintsipi ja nägemaks põnevaid nüansse, mida iga järgmine tõmmis annab. Õpilased signeerivad oma töö järgmiselt: „Töö pealkiri, kuivnõel, tiraaž, õpilase nimi või allkiri, aastaarv“.

- Kokkuvõte

Kolmas tund: ligikaudu 30 minutit. Õpilased arutlevad enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Üldpädevused:

- Suhtluspädevus.

Erinevate kultuuriliste näidete, kuivnõela protsessi ja trükitehnikaalaste mõistete (tõmmis, trükiplaat, trükkimine jms) kasutamine ja nende üle arutlemine on vastavuses põhikooli riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest, -ajastutest jms rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Lõiming:

- Loodusõpetus.

Silma ehituse ja talitluse seos. Põhimõisted pupill, lääts, võrkkest, vikerkest. (PRÕK, Lisa 4, 2011)

Õppeülesanne „Raamatu järjehoidja“

Tehnika: Linoollõige

Klass: 6.–9. klass

Kestus: 4 x 45 min

Vajaminevad vahendid ja materjalid: linool, linoolinoad, paberid trükkimiseks, akrüül- või guaššvärvid, valts või pintsliid värvi pealekandmiseks, lamineerija (võimalusel).

Eesmärgid:

- õpilane tutvub ja eksperimenteerib linoollõike tehnikaga;
- õpilane mõistab linoollõike protsessi ja oskab luua teost ohutult;
- õpilane teab vähemalt üht välismaa ja üht Eesti kunstiteost, mis on tehtud linoollõike tehnikas;
- õpilane arutleb enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Tunni protsess:

- Sissejuhatav osa

Esimene tund: ligikaudu 15 minutit. Õpetaja näitab erinevaid isikupäraseid näiteid raamatu järjehoidjatest. Õpetaja tutvustab õpilastele linoollõike protsessi ja näitab kultuurilisi näiteid välismaa ja Eesti kunstist.

- Töö käik

Esimene tund: ligikaudu 30 minutit. Õpilased joonistavad töö kavandi ja lõpptulemuse joonistavad linoolele otse või kopeerpaberi abil. Seejärel alustavad õpilased linoole lõikamisega. Linoole peab alati lõikama suunaga endast eemale.

Teine tund: 45 minutit. Õpilased jätkavad linoole lõikamisega.

Kolmas tund: 45 minutit. Õpilased trükkivad enda töösid. Õpilased värvivad kujutise pintsli või valtsiga, sealjuures peab värvikiht jääma ühtlane ja õhuke. Trükkimiseks asetavad õpilased paberi värvitud kujutise peale ja suruvad tugevasti käte, puhta valtsi, pudeli või muu käepärase pressiga vastu paberit. Iga õpilane võiks õppetunni jooksul vähemalt kolm tõmmist teha mõistmaks trükitehnikate paljundamisprintsipi ja nägemaks põnevaid nüansse, mida iga järgmine tõmmis tekitab. Võimalusel lamineeritakse tööd, et kaitsta tõmmiseid märdumise eest ning lisaväärtuse andmiseks võiks siduda järjehoidja otsa paela või punutise. Õpilased signeerivad oma töö järgmiselt: „Töö pealkiri, linoollõige, tiraaž, õpilase nimi või allkiri, aastaarv“.

- Kokkuvõte

Neljas tund: ligikaudu 30 minutit. Õpilased arutlevad enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Üldpädevused:

- Suhtluspädevus.

Erinevate kultuuriliste näidete, linoollõike protsessi ja trükitehnikaalaste mõistete (tõmmis, trükiplaat, trükkimine jms) kasutamine ja nende üle arutlemine on vastavuses põhikooli

riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest, -ajastutest jms rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Lõiming:

- Tehnoloogia.

Õpilane valib oma ideede teostamiseks sobivaid materjale, töövahendeid ja töötlemise viise ning peab tähtsaks töövahendite ohutut ja materjalide säästlikku kasutamist (PRÕK, Lisa 7, 2011).

Õppeülesanne „Tempelmaastik“

Tehnika: Templitrükk

Klass: 4.–6. klass

Kestus: 2 x 45 min

Vajaminevad vahendid ja materjalid: erinevad materjalid, mis jälje jätavad (reljeefne kartong, kork, kartul jms), akrüül-või guaššvärvid, pintsliid, paberid, värvipliatsid.

Eesmärgid:

- õpilane eksperimenteerib erinevate vahendite ja materjalidega ja loob tervikteose;
- õpilane väärtustab isikupäraseid ja keskkonnasäästlikke võimalusi loovtöö tegemisel;
- õpilane oskab maastikku sümboliteks kujutada;
- õpilane arutleb enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Tunni protsess:

- Sissejuhatav osa

Esimene tund: ligikaudu 15 minutit. Õpetaja arutleb õpilastega tuleviku maastike teemadel (nt millised on Eesti metsad, mere keskkond või linnamaastik tuhande aasta pärast). Õpetaja seletab sümboli mõistet.

- Töö käik

Esimene tund: 30 minutit. Tuleviku maastiku loomiseks kasutavad õpilased templeid (reljeefne kartong, kork, kartul jms) ning mõtlevad iga templi jaoks välja sümbolse kujundi koos selle tähendusega. Seejärel kasutatakse templeid näitamaks, milline näeb Eesti maastik tuhande aasta pärast välja, kas mets või linnapilt on asendunud millegi muuga ja kuidas see võiks olla sümbolite kujul esitatud. Samuti mõtlevad õpilased, mis alltekst võiks nende töös kasutatud värvidel olla.

Teine tund: 30 minutit. Kui tõmmised on kuivanud, täiendavad õpilased tõmmist soovituslikult vaid värvipliiatsitega, sest näiteks viltpliiatsid ning guašš- ja akrüülvärvid kaotavad templitega saadud põnevad faktuurid ära.

- Kokkuvõte

Teine tund: 15 minutit. Õpilased arutlevad enda ja kaaslaste loovtööde üle. Õpilased esitlevad enda töid ja ütlevad, kuidas nad mingi templi tegid ning mida mingi tempel sümboliseerib. Õpilased signeerivad oma töö järgmiselt: „Töö pealkiri, templitrükk, õpilase nimi või allkiri, aastaarv“.

Üldpädevused:

- Suhtluspädevus.

Erinevate kultuuriliste näidete, materjalitrüki protsessi ja trükitehnikaalaste mõistete (tõmmis, trükiplaat, trükkimine jms) kasutamine ja nende üle arutlemine on vastavuses põhikooli riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest, -ajastutest jms rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

- Matemaatika-, loodusteaduste ja tehnoloogiapädevus.

Õpilase mõtlemine ja arutlemine tulevikumaastiku ja sümbolite üle on vastavuses põhikooli riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes rakendatavate ülesannete lahendamiseks tuleb sõnastada probleeme, arutleda lahendusteede üle, põhjendada valikuid ja analüüsida tulemusi. Õpitakse kasutama kunstimõisteid (kompositsioon, struktuur, rütm jne), võrdlema ja liigitama erinevate nähtuste tunnuseid ning kasutama sümboleid.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Lõiming:

- Kirjandus

Lihtsamate sümbolite seletamine (PRÕK, Lisa 1, 2011)

Õppeülesanne „Illustratsioon lemmikraamatule“

Tehnika: Monotüüpia

Klass: 4.–9. klass

Kestus: 45 min

Vajaminevad vahendid ja materjalid: siledapinnaline tugevam alus (plastik, klaas vms), akrüül- või guaššvärvid, pintsliid, valts (võimalusel), vatitikud/hambaorgid jms, paberid trükkimiseks, paberid kavandi tegemiseks, harilikud pliiatsid.

Eesmärgid:

- õpilane tutvub ja eksperimenteerib monotüüpia tehnikaga;
- õpilane mõistab monotüüpia tehnika protsessi;
- õpilane tutvub Edgar Degas ja Eduard Wiiralti monotüüpiatega;
- õpilane oskab kirjandusteoses kirjutatut või kogetut visuaalselt väljendada;
- õpilane arutleb enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Tunni protsess:

- Sissejuhatav osa

Ligikaudu 10 minutit. Õpetaja tutvustab monotüüpia tehnikat ja näitab Edgar Degas ja Eduard Wiiralti monotüüpiaid.

- Töö käik

Ligikaudu 10 minutit. Õpilased teevad lihtsa kavandi oma lemmikraamatuga seonduvast emotsioonist või kogemusest. Kavandi tegemine on vajalik, et õpilased teaksid, mida nad kujutama hakkavad, sest võrreldes õli-ja trükivärviga, kuivab akrüülvärv õhu käes üsna ruttu ning selleks peabki õpilastel olema üsna selge ettekujutus sellest, mida nad kujutama hakkavad.

Ligikaudu 15 minutit. Trükiplaat kaetakse valtsi või paksemate pintsliite abil ühtlaselt kogu plaadi ulatuses. Õpilased teevad kujutise vatitikkude, pintsli, salvrätikutükkide jms,

millega saab plaadilt värvi eemaldada ning tekkinud valgetest kohtadest tekibki kujutis. Monotüüpia vabaduse tunnetamiseks võiksid õpilased katsetada tehnika võimalustega tehes vähemalt kolm erinevat monotüüpiat, sh eksperimenteerida ka joonte tugevusega. Õpilased signeerivad oma töö järgmiselt: „Töö pealkiri, monotüüpia, õpilase nimi või allkiri, aastaarv“.

- Kokkuvõte

Ligikaudu 10 minutit. Õpilased arutlevad enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Üldpädevused:

- Suhtluspädevus.

Erinevate kultuuriliste näidete, monotüüpia protsessi ja trükitehnikaalaste mõistete (tõmmis, trükiplaat, trükkimine jms) kasutamine ja nende üle arutlemine on vastavuses põhikooli riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest, -ajastutest jms rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Lõiming:

- Kirjandus.

Jutustamine piltteksti (foto, illustratsioon, karikatuur, koomiks) põhjal (PRÕK, Lisa 1, 2011).

Õppeülesanne „Autoportree“

Tehnika: Diatüüpia

Klass: 4.–9. klass

Kestus: 45 min

Vajaminevad vahendid ja materjalid: õlipastellid, harilikud pliiatsid, joonistuspaberid, prinditud fotod (soovi korral).

Eesmärgid:

- õpilane tutvub ja eksperimenteerib diatüüpia tehnikaga;
- õpilane mõistab diatüüpia protsessi;

- õpilane tutvub Paul Gauguini diatüüpiatega;
- õpilane arutleb enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Töö käik:

- Sissejuhatav osa

Ligikaudu 10 minutit. Õpetaja tutvustab diatüüpia tehnikat ja näitab kultuurilisi näiteid Paul Gauguini diatüüpiatest ning näitab näidisvideot, kuidas Gauguin diatüüpiaid tegi.

- Töö käik

Esmalt joonistavad õpilased hariliku pliiatsiga autoportree (vaatavad ennast peeglist, fotolt või teevad peast). Teine variant on, et õpilased kasutavad diatüüpia tegemisel enda prinditud fotot. Õpilased katavad paberi õlipastellidega, panevad selle peale oma joonistuse või väljaprinditud foto ja joonistavad foto üle. Õpilased võivad tööle ka enda nime kirjutada, et proovida kirjutamist peegelpildis. Õpilased signeerivad oma töö järgmiselt: „Töö pealkiri, diatüüpia, õpilase nimi või allkiri, aastaarv“.

- Kokkuvõte

Õpilased arutlevad enda ja kaaslaste loovtööde üle.

Üldpädevused:

- Suhtluspädevus.

Erinevate kultuuriliste näidete, diatüüpia protsessi ja trükitehnikaalaste mõistete (tõmmis, trükiplaat, trükkimine jms) kasutamine ja nende üle arutlemine on vastavuses põhikooli riikliku õppekavaga, kus on kirjas, et „kunstiainetes on tähtsal kohal kunstiteostest, -stiilidest, -ajastutest jms rääkimine, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat. Tööde esitlemine ning aruteludes erinevate seisukohtade võrdlemine ja kaitsmine toetavad väljendusoskust ning ainealase oskussõnavara kasutamist.“ (PRÕK, Lisa 6, 2011)

Lisa 3. Tagasiside küsimustik trükitehnikate õppematerjali kohta

Lugupeetud põhikooli kunstiõpetaja

Olete teada soovinud uurimuse, mis käsitles trükitehnikate õpetamist põhikooli kunstitundides, tulemusi. Urimuse eesmärgiks oli välja selgitada hetkeseis traditsiooniliste trükitehnikate õpetamises põhikooli kunstitundides ja pakkuda põhikooli kunstiõpetajatele trükitehnikaid koondav õppematerjal koos õppeülesannetega. Soovi korral saadetakse Teile magistritöö käigus saadud tulemused valminud tööga.

Käesoleva küsitluse eesmärk on saada tagasisidet valminud digitaalsele õppematerjalile, et vajalike täienduste ja muudatuste teel veebilehte paremaks muuta. Õppematerjal asub aadressil www.trykitechnikad.weebly.com.

Tagasiside küsimustik koosneb kümnest küsimusest ja küsimustele vastamine võtab aega umbes 10 minutit. Küsimustik on anonüümne.

Palun täita küsimustik hiljemalt 7. maiks.

Ette tänades

Krista Zimm

Kui soovite lugeda valminud magistritööd, siis palun kirjutage siia oma e-maili aadress:

.....

1. Kui rahul olete trükitehnikate veebilehel oleva õppematerjali ja õppeülesannetega?*

- Olen rahul
- Pigem olen rahul
- Ei oska öelda
- Pigem ei ole rahul
- Ei ole rahul

2. Kas õppematerjali ülesehitus on loogiline ja kasutajasõbralik?*

- Jah, on küll
- Võiks olla teisiti ülesehitatud
- Muu

Palun põhjendage oma arvamust.

.....

3. Kas õppematerjalis on piisavalt illustratiivset materjali, mis toetaks tekstist arusaamist?*

- On piisavalt
- Pigem on piisavalt
- Ei oska öelda
- Pigem ei ole piisavalt
- Ei ole piisavalt

4. Kas õppematerjalis olevad õppeülesanded on kergesti arusaadavad?

- Jah, on küll
- Pigem on küll
- Ei oska öelda
- Pigem ei ole
- Ei ole

Palun põhjendage oma arvamust.

.....

5. Mida tooksite esile õppematerjali tugevustena?

.....

6. Mida tooksite esile õppematerjali puudustena?

.....

7. Milliseid täiendusi või muudatusi oleks vaja veel õppematerjalis teha?

.....

8. Kas antud õppematerjal aitaks kunstitundides trükitehnikaid paremini õpetada?

.....

9. Kui tõenäoline on, et kasutate õppematerjalis olevaid õppeülesandeid kunstitundides?

.....

10. Kas leidsite enda jaoks uusi nippe või tehnikaid, mida õpilastele õpetada? Mida täpsemalt?

.....

Kui Teil on veel lisada midagi seoses õppematerjali või õppeülesannetega, siis tehke seda palun siin:

SUMMARY

TEACHING PRINTMAKING TECHNIQUES IN THE II AND III LEVEL IN BASIC SCHOOLS AND DIGITAL EDUCATIONAL MATERIAL FOR TEACHERS OF ART

The main research article of this MA thesis is the insufficient practice in teaching printmaking in II and III level basic school art classes. By reference to the main research article, the goal of the thesis was to investigate the current state of teaching printmaking in II and III level basic school art classes, and provide condensed educational materials with example exercises about printmaking for teachers, while taking into account the needs and requests for its content.

In order to achieve the desired goal, answers to the following questions were needed:

- 1) How necessary do art teachers think the teaching of printmaking in basic school art classes is?
- 2) What experience do art teachers have in regard to teaching printmaking?
- 3) What obstacles have art teachers encountered in teaching printmaking?
- 4) Do art teachers feel the need for a condensed educational material about printmaking, and what do they wish to see in it?

The theoretical part of the thesis gives an overview of the state of printmaking in history and today, it also analyses the importance of printmaking and its importance in the national curriculum for basic schools. In addition, the thesis brings up recommendations to teach printmaking techniques using alternative methods and equipment. While analysing previously done research on similar topics, it appeared that no similar research has been done yet.

In the course of an empiric study an electronic questionnaire was compiled which served the purpose of investigating the current state of teaching printmaking in the II and III level

basic school art classes. In addition, the need for educational materials about printmaking and requests for its content were explored via the questionnaire.

During the research, in which 111 art teachers took part in, it became apparent that art teachers think of printmaking as a necessary topic to teach and include both theoretical and practical aspects of printmaking in their classes. The main hindrances in teaching printmaking were pointed out to be the lack of equipment and resources that limit the possibility of teaching printmaking. The current state of teaching printmaking shows, that theoretical part of printmaking is being taught diversely, while practical printmaking is limited to four techniques that are very simple in its core. It is also prevalent, that the need for a modernized, easily accessible collection of both theoretical and practical teaching materials is strong.

Before compiling the educational materials, earlier editions of similar work were investigated. It became evident that a contemporary teaching compendium, which would include both picture and video materials, had not been done before. Taking into account where previous study materials fell short, the national basic school curriculum and most of all the needs and requests of the teachers, a modern collection of study materials concentrating on the main printmaking techniques was put together, including in itself an abundance of photo- and video sources. The compiled material provides options on how to include printmaking techniques in art classes by using convenient and handy materials and equipment. To add value to the teaching materials, six practical teaching assignments were created, which are illustrated by photo- and video examples of the work process. The educational materials were created digitally, in order to make the educational materials more accessible through the internet.

Feedback was provided to the educational materials by ten practising art teachers. The feedback showed that the teachers are happy with the newly created source and think that it will be beneficial to them teaching printmaking in class. Therefore, it can be said that the compiled digital material fulfils its purpose. The study material will periodically be renewed and further plans to improve on the material based on the teachers requests have been taken into account.

LIHTLITSENTS

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina **Krista Zimm** (29.09.1992)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „**Trükitehnikate õpetamine põhikooli II ja III astme kunstitundides ja digitaalne õppematerjal kunstiõpetajatele**“, mille juhendaja on **Piret Viirpalu**,
 - 1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;
 - 1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.
2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Viljandis, 31.05.2018